

Pohled pedagogů na problematiku agresivity dítěte předškolního věku

Petra Srnková

Bakalářská práce
2014

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

akademický rok: 2013/2014

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Petra Srnková**
Osobní číslo: **H11563**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Pohled pedagogů na problematiku agresivity dítěte předškolního věku**

Zásady pro vypracování:

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení pojmů a teoretických východisek vztahujících se k agresivitě předškolního dítěte, postojů pedagogických pracovníků k agresivitě dětí a možnosti prevence.

Příprava metodiky výzkumné části.

Realizace kvantitativního výzkumu pomocí dotazníkového šetření zaměřeného na zjišťování pohledu pedagogů na problematiku agresivity dítěte předškolního věku.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ANTIER, Edwige. Agresivita dětí. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-808-2.

BIDDULPH, Steve. Proč jsou šťastné děti šťastné. Praha: Portál, 2012. ISBN 978-80-7367-864-7.

MARTÍNEK, Zdeněk. Agresivita a kriminalita školní mládeže. Praha: Grada, 2009. ISBN: 978-80-247-2310-5.

SAGI, Alexander. Problémové děti v mateřské škole. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-067-7.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. Dítě v předškolním období. Praha: Mladá fronta, 2004. ISBN 80-204-1187-9.

Vedoucí bakalářské práce:

Mgr. Karla Hrbáčková, Ph.D.

Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce:

27. ledna 2014

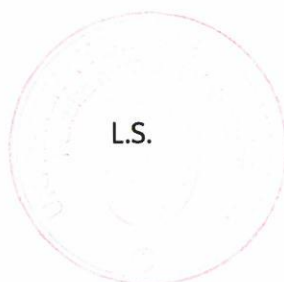
Termín odevzdání bakalářské práce:

2. května 2014

Ve Zlíně dne 27. ledna 2014

doc. Ing. Anežka Lengálová, Ph.D.
děkanka

Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3²⁾;
- podle § 60³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo – bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.

Ve Zlíně 28.4.2017

.....
Svoboda

1) Zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací.

(1) Vysoká škola nevydělává zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně původních oponentů a výsledků obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Zprávozveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) *Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, opisy nebo rozmnoženiny.*

(3) *Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.*

2) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:*

(3) *Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užije-li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).*

3) *zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:*

(1) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.*

3). *Odporuje-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.*

(2) *Není-li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není-li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.*

(3) *Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlédne k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.*

ABSTRAKT

Bakalářská práce se zabývá agresivitou předškolního dítěte z pohledu pedagoga. V teoretické části seznamuje se základní terminologií, která s daným tématem souvisí. Popisuje projevy agresivního chování. Věnuje se také druhům agrese. Hledá příčiny, možná řešení a preventivní opatření proti agresivnímu chování dětí předškolního věku. Navazující praktická část obsahuje výzkumné šetření, které zjišťuje míru informovanosti pedagogů v mateřských školách o agresivitě. Dále se zajímá o jejich pohled na projevy, příčiny a možná řešení dětské agresivity.

Klíčová slova:

Agrese, agresivita, předškolní věk, příčiny agresivity, řešení agresivity

ABSTRACT

The bachelor thesis deals with the aggressiveness in a preschool child from the teacher's perspective. The theoretical section presents the basic topic related terminology. The thesis describes aggressive behavior exposure. It also describes different types of aggression. The thesis looks for causes, possible solutions and preventive measures against aggressive behavior of preschool children. A following practical part contains research which determines the level of kindergarten teachers' awareness of aggression. Furthermore cares about their view of the children's aggressiveness manifestations, causes and possible solutions.

Keywords: aggression, aggressiveness, preschool age, aggression causes, aggression solutions

Děkuji paní doktorce Mgr. Karle Hrbáčkové, Ph. D. za odborné vedení, pomoc a cenné rady, které mi poskytla při zpracovávání mé bakalářské práce.

Rovněž děkuji za spolupráci učitelkám mateřským škol, díky kterým jsem mohla realizovat výzkumné šetření.

V neposlední řadě chci poděkovat své rodině za podporu během studia a při psaní této práce.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské/diplomové práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD.....	11
I TEORETICKÁ ČÁST	12
1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	13
1.1 ROZDÍL MEZI AGRESIVITOU A AGRESÍ	13
1.1.1 Agresivita	13
1.1.2 Agrese.....	13
1.2 PŘEDŠKOLNÍ VÝCHOVA	14
1.3 PŘEDŠKOLNÍ OBDOBÍ.....	15
1.3.1 Tělesný a motorický vývoj	15
1.3.2 Vnímání.....	16
1.3.3 Myšlení a řeč	16
1.3.4 Sociální vývoj.....	17
2 DRUHY AGRESÍ.....	18
2.1 EMOCIONÁLNÍ AGRESE	18
2.2 FRUSTRAČNÍ AGRESE.....	18
2.3 AGRESE INSTRUMENTÁLNÍ.....	18
3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ZVÝŠENOU AGRESIVITU U DĚTÍ.....	20
3.1 VÝCHOVA	20
3.1.1 Agresivita sloužící k dosažení vytyčeného cíle.....	20
3.1.2 Rodičovská „výchovná slepota“.....	20
3.1.3 Děti s neuspokojenou bazální jistotou.....	21
3.1.4 Nečitelnost ve výchově	22
3.1.5 Sourozenecká rivalita	22
3.1.6 Rozvod a jeho vliv na chování dítěte	22
3.2 ORGANICKÉ POŠKOZENÍ MOZKU	23
3.3 MEDIÁLNÍ NÁSILÍ.....	24
3.3.1 Televize	24
3.3.2 Počítačové hry	25
3.4 VRSTEVNICKÉ PROSTŘEDÍ.....	25
4 PROJEVY AGRESE.....	27
4.1 AGRESE VYBITÁ NA NEŽIVÉM PŘEDMĚTU	27
4.2 AGRESE VYBITÁ NA ZVÍŘETI	27
4.3 AUTOAGRESE	27
5 ŘEŠENÍ AGRESIVITY	28

5.1	DOMLUVA	28
5.2	FYZICKÝ TREST	29
5.3	IZOLACE	30
5.4	ZÁKAZY	30
6	PREVENCE AGRESIVITY	31
6.1	SOLIDARITA SE SLABÝMI JAKO ZÁKLAD ŘÍZENÍ TŘÍDY	31
6.2	PODPORA AUTORITY UČITELE	31
6.3	POSÍLENÍ DEMOKRACIE V MATEŘSKÉ ŠKOLE	32
6.4	IDEOVÁ VÝCHOVA	32
6.5	SPOLUPRÁCE V RÁMCI SKUPINOVÝCH AKTIVIT	33
6.6	OCHRANA DĚTÍ PŘED MEDIÁLNÍM NÁSILÍM	33
6.7	PRÁCE S AGRESORY	33
II	PRAKTICKÁ ČÁST	35
7	VÝZKUMNÁ ČÁST	36
7.1	VÝZKUMNÉ CÍLE.....	36
7.2	VÝZKUMNÉ OTÁZKY.....	36
7.3	VÝZKUMNÁ METODA.....	37
7.4	VÝZKUMNÝ SOUBOR	37
7.4.1	Umístění mateřské školy	37
7.4.2	Typ mateřské školy.....	38
7.4.3	Počet dětí v oddělení	38
7.4.4	Věková skupina	40
8	ANALÝZA A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT	41
8.1	OTÁZKY INFORMATIVNÍ.....	41
8.1.1	Míra informovanosti pedagogů o agresivitě.....	41
8.1.2	Získávání informací o agresivitě	42
8.1.3	Zkušenost pedagogů se zvýšenou agresivitou u dětí.....	44
8.2	OTÁZKY ZKOUMAJÍCÍ PŘÍČINY ZVÝŠENÉ AGRESIVITY U DĚTÍ	44
8.2.1	Souvislost mezi činnostmi a agresivitou	44
8.2.2	Faktory ovlivňující zvýšenou agresivitu u dětí	47
8.3	OTÁZKY ZKOUMAJÍCÍ PROJEVY AGRESIVITY U DĚTÍ	49
8.3.1	Genderová souvislost s agresivitou	49
8.3.2	Projevy agresivity u dětí	50
8.3.3	Reakce dítěte na řešení agresivity	52
8.4	OTÁZKY ZKOUMAJÍCÍ ŘEŠENÍ AGRESIVITY U DĚTÍ	52
8.4.1	Informování rodičů o agresivitě u dítěte	52
8.4.2	Řešení agresivity	54
8.4.3	Prevence agresivity u dítěte.....	56
9	SHRNUTÍ PRAKTICKÉ ČÁSTI PRÁCE.....	61

ZÁVĚR	64
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	66
SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK	68
SEZNAM TABULEK.....	69
SEZNAM GRAFŮ	70
SEZNAM PŘÍLOH.....	72

ÚVOD

Rostoucí agresivita dětí je v poslední době často skloňovaným pojmem. Určitá míra agresivity je nezbytnou součástí asertivního chování, které nám umožňuje zdravé sebeprosažení. Kde se nachází hranice, kterou by dítě nemělo překročit? Každý vychovatel je individualitou a také jeho pohled na výchovu a se liší. Je třeba najít zlatý střed mezi výchovou ke zdravě sebevědomé osobnosti a výchovou k malému tyranovi, kterému se musí splnit každé přání. Agresivní chování je spíše voláním bezradného dítěte o pomoc než touhou rozlobit své okolí a poštvat si ostatní proti sobě.

Tato práce se zabývá problematikou agresivity dítěte předškolního věku. Jedná se o období mezi třemi a šesti lety, kdy dochází k velkému pokroku ve fyzické, psychické i sociální oblasti. Dítě je radostné, tvořivé a zvědavé. Má touhu se osamostatnit. Začíná navštěvovat mateřskou školu, kde navazuje často dlouholetá přátelství a připravuje se na školu.

Teoretická část práce se pokouší vymezit základní pojmy a odpovědět na otázky týkající se projevů agresivity. Určit faktory, které agresivitu podněcují. Hledá možnosti řešení a prevence agresivního chování u dítěte předškolního věku.

Cílem výzkumného šetření je zjistit, jak pedagogové vnímají agresivitu u předškolních dětí. Výzkum se zaměřuje na zjišťování informovanosti pedagogů o agresivitě, na pozorované projevy a příčiny agresivity u předškolních dětí, se kterými se setkávají při své práci v mateřské škole.

Pracuji jako učitelka v mateřské škole a toto téma jsem si zvolila z čistě praktických důvodů. Chtěla jsem se o této problematice dozvědět více a také mě zajímaly zkušenosti kolegů.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

1.1 Rozdíl mezi agresivitou a agresí

1.1.1 Agresivita

„Agresivita (z lat. Aggressivus) znamená útočnost, postoj nebo vnitřní pohotovost k agresí. V širším slova smyslu se takto označuje schopnost organismu mobilizovat síly k zápasu o dosažení nějakého cíle a schopnost vzdorovat těžkostem.“ (Martínek, 2009, s. 9)

„Kromě agresivity útočné a ke škodě někomu druhému, je tu ještě agresivita dobrá, společensky přijatelná, ba dokonce vítaná a nejvýš účelná, neboť bez ní by nebylo objevů, pokroku, vynálezů, Nobelových cen a podobných věcí.“ (Dytrych, Matějček, 1997, s. 46)

Každý člověk disponuje určitou mírou agresivity. Lidé s vyšší mírou agresivity jsou více konfliktní, urážliví a hádaví, komunikace s nimi je obtížná. Naopak lidé s nízkou mírou agresivity jsou společenšší, diplomatičtí a dokážou se dohodnout i pod tlakem. Přijatelná dávka agresivity může posílit autoritu a sebevědomí jedince.

Po chlapcích a mužích se často vyžaduje bojovné a agresivní jednání, zejména ve sportu. Proto častěji při konfliktu dochází k ublížení na zdraví u mužské poloviny lidstva. (Portmannová, 1996, s. 11-12)

Konflikty patří k životu a je třeba je řešit a nevyhýbat se jim. Děti musí vědět, že nám ukazují na problémy, ke kterým je třeba hledat řešení vyhovující všem zúčastněným (Erkert, 2004, s. 8).

„Kdo chce s druhým dobře vycházet, musí se naučit hádat! Trvalá harmonie by učinila život nudným a nesnesitelným. Rozdílné názory a zájmy jej činí zajímavým, musejí však být vysloveny a konflikty zvládnuty a probojovány, bez zranění a poranění.“ (Portmannová, 1996, s. 12). K tomu děti potřebují pomoc vychovatelů.

1.1.2 Agrese

Agrese (z lat. Aggressio) tzn. výpad, útok, jednání, jímž se projevuje násilí vůči některému objektu, nebo nepřátelství a útočnost s výrazným záměrem ublížit.“ (Martínek, 2009, s. 9)

„Jiná definice agrese ji považuje za jednání, které je provedeno se záměrem ublížit nějaké osobě nebo ji přimět k tomu, aby vyhověla. Kromě fyzické agrese může jít o psychická či emociální zranění, jako je zastrašování, zostuzení, vyhrožování apod.“ (Čermák, 1999 cit. podle Martínek, 2009, s. 10)

Agresivní sklony se u člověka utvářejí v prvních letech života. Psychiatr Stanislav Grof agresivní chování jedince vysvětluje prožitkem porodu, kdy se dítě prodírá na svět a přitom cítí, že mu jde o život (Říčan, 1995, s. 23).

„Dosti ponurou biohypotézu agrese vyslovil známý biolog Desmond Morris. Domnívá se, že v současné dekadentní společnosti, charakterizované na jedné straně moderní technikou a na straně druhé značnou duševní omezeností, nudou a zhýralostí jejích uživatelů, biologicky zakotvená potřeba násilí stále více narůstá, přičemž postupně vytlačuje tradiční hodnoty morálky a koneckonců i práva.“ (Dahlke, 2005, s. 23)

Konrad Lorenz považuje agresi za normální vrozený pud. Podle něj dochází k ničivé agresi, tj. násilí, chybným fungováním tohoto pudu. Poukazuje i na pozitivní stránky agrese jako např. instinktivní ochrana vlastních potomků (Dahlke, 2005, s. 24-25).

1.2 Předškolní výchova

Oficiálně první mateřskou školu zřídil v roce 1840 Friedrich Wilhelm August Fröbel. Zajišťovala hlídání, výchovu a přípravu na další vzdělávání dětí. Průkopníkem moderní předškolní výchovy u nás byl Jan Svoboda (1803-1844), který v roce 1832 v Praze založil „vzornou opatrovnu“. Hlavním pilířem bylo zdravé tělo, které je základem duševního zdraví. Učil se s dětmi na zahradě. Pomocí říkanek, her a zpěvu vštěpoval dětem morální zásady a učil je základům čtení a psaní. Demonstraval práci řemeslníků na malém nářadí, které pořídil pro malé děti (Kloudová, 2013, s. 4-5).

Děti navštěvují mateřskou školu ve věku 3-7 let, aby se připravily na školu. Učí se, jak se začlenit mezi své vrstevníky, jak nebýt stále středem pozornosti, jak spolupracovat a jak se prosazovat. Přizpůsobují se novým pravidlům a režimu. Děti se osamostatňují a rodiče se mohou navrátit do zaměstnání. Matějček (1999, s. 103) staví socializační funkci mateřské školy nad její vzdělávací a vývojově stimulační úlohu.

„Jestliže se v rodině děje něco nedobrého (např. rozvod, ale třeba i truchlení nad úmrtím někoho z rodiny), už tím, že dítě v mateřské škole tráví několik hodin denně v citově příz-

nivém prostředí, dopřává se mu odpočinek od nepřiměřených zátěží a tím i příležitost k ozdravení.“ (Matějček, 1999, s. 49)

V dnešní době se nabízí široký výběr typu mateřských škol. Nejvíce je tzv. běžných mateřských škol provozovaných obcí. Ty si na základě Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání tvoří svůj vlastní školní vzdělávací program. Dále se nabízí školky církevní a soukromé. Od r. 1990 mají rodiče k dispozici i školky alternativní, např. Waldorfská, Daltonská nebo Mateřská škola Marie Montessori.

1.3 Předškolní období

Jedná se o období mezi třemi a šesti lety dítěte, čas rozkvětu a hry. Dítě chce objevovat svět. Typická je otázka „Proč?“ Řeč je používána převážně k regulaci vlastního chování. Malba je dalším prostředkem sebevyjádření. Dítě cítí potřebu socializace a osamostatnění. Dochází k výraznému nárůstu svalové hmoty a růstu dlouhých kostí. Buduje se obrannost dítěte. Vývoj je pomalejší a plynulejší. Dítě se připravuje na školu.

Děti si přestávají hrát vedle sebe a začínají si hrát spolu. Učí se být členy lidské společnosti. Jsou velmi zvědavé a neustále se na něco ptají. Zejména v tomto období jsou děti citlivé na naše posměšky a výtky, které by mohly mít za následek stažení se do sebe. Je třeba zřetelně oddělovat fantazii od skutečnosti (Bidduph, 1997, s. 101).

1.3.1 Tělesný a motorický vývoj

Pokračuje osifikace kostry a zvyšuje se fyzická výkonnost. Mění se tělesná konstituce dítěte, ztrácí svou zaoblenost. Přibývá na hmotě a roste do výšky.

Při vývoji motoriky se navazuje na základy položené v batolecím věku. Dítě lépe koordinuje své pohyby. Nabývá obratnosti rukou, nohou i trupu. Dokáže jít rovně, stát jednu sekundu na jedné noze (Kloudová, 2013, s. 34).

Dochází k rozvoji jemné motoriky. Pohyby se zefektivňují. Manuální zručnost se rozvíjí hrou (malování, modelování). (Řezáčová, 2009)

Pohyb posiluje správný růst, vývoj svalů, kloubů a kostí. Pohybová aktivita u dětí podporuje důvěru, emoční stabilitu, vnitřní sebekontrolu, nezávislost, dobrou náladu a představu o vlastním těle, správné držení těla. Snižuje stres, napětí a agresivitu. Je třeba zatěžovat krátkodobě s velkou intenzitou, poté nastupuje rychlá regenerace sil. Pohybová aktivita má

vliv na rozumovou vyspělost. Čím pohyblivější dítě je, tím intenzivnější je jeho styk s okolím, tím více zkušeností získává.

1.3.2 Vnímání

V tomto období je dítě hodně zvědavé, všímá si detailů a rádo se směje. Mezi pátým a šestým rokem už pozná skoro všechny barvy, rozezná barevné odstíny. Zdokonaluje se sluchové vnímání, rozlišuje výšku a polohu tónů. Dítě napodobuje zvuky, které k němu doléhají, a tím se učí řeč. Nedokáže odhadnout vzdálenost. Přeceňuje bližší objekty na úkor vzdálených. Žije přítomností a zaznamenává opakující se děje. Hodiny se mu zdají delší než dospělým.

1.3.3 Myšlení a řeč

V období od tří do šesti let dochází k intenzivnímu rozvoji myšlení a řeči. Jedná se zejména o myšlení konkrétní a názorné. Předčasně zobecňují. Děti touží po poznání, zajímají se o vnitřní souvislosti a příčiny jevů. Myšlení je ovlivněno fantazií a jeho základem je smyslová zkušenost. Dítě vnímá okolní skutečnost, a čím více z ní dokáže zachytit, tím lépe ji chápe. Rozvíjí se procesy analýzy, syntézy, srovnávání a jiných myšlenkových operací. Typické jsou otázky „Proč?“, „Na co?“ a „Jak?“, proto jsou pro děti ideálními společníky dospělí, kteří jim mohou otázky zodpovědět. Myšlení je spjato s rozvojem řeči, která se během předškolního období zdokonaluje. V období okolo 3 let věku zná více než 1000 slov a začíná tvořit souvětí, ale jen málo umí používat předložky a spojky. Opakuje slova. Blíže čtvrtému roku se mluvní projev gramaticky zlepšuje. Zpaměti reprodukuje jednoduché básničky. Slovní zásoba roste, dokáže tvořit i souvětí podřadná a některé protiklady. Mají problém s rozlišením foneticky podobných hlásek. V šesti letech je dítě schopno souvislé řeči. Předškolák začíná chápat první matematické vztahy, naučí se počítat do 10. Jeho myšlení je egocentrické (nechápe, že druzí mají jiné hledisko než on) a antropomorfní (dává lidské vlastnosti neživému). Je to období fantazie, dítě si rádo vymýšlí a sní, některé jevy si vysvětluje magicky. Upravuje si realitu tak, aby pro ně byla srozumitelná a přijatelná. Děti vidí svět jednoduše, buď je něco špatné, nebo dobré. Zajímají se o zplození a zrození člověka (jak vznikly). Etická pravidla lidského soužití (např. pomoc slabšímu, boj za spravedlnost) můžeme dětem vysvětlit pomocí pohádky. Naslouchání pohádce má pro dítě

podobný citový význam jako hra (může se při něm hravou formou vyrovnávat se svými strachy a konflikty).

1.3.4 Sociální vývoj

Dítě už před druhým rokem věku pocítuje potřebu dětské společnosti. Mezi třetím a pátým rokem dokáže trávit čas se svými vrstevníky bez neustálé přítomnosti člena rodiny. Děti by v tomto období měly mít možnost kontaktu se svými vrstevníky. Jen v jejich společnosti mohou získat sociální dovednosti jako naučit se řešit konflikty, pomoci slabšímu i soupeřit se stejně schopnými dětmi. Děti ve třech letech většinou mají své oblíbené kamarády, s nimiž si hrají. Hra má společný cíl. V předškolním období se vytváří vědomí vlastní identity. Sebehodnocení dítěte je závislé na okolí, zejména na rodičích. Názory druhých dítě přijímá nekriticky. Do šesti let přebírá rodinné vzory. Podvědomě si osvojuje vzory chování rodičů. Toto chování přejímá a uplatňuje v pozdějším věku.

2 DRUHY AGRESÍ

Existuje množství způsobu dělení agresí. Od agrese fyzické přímé (např. kopnutí) či nepřímé (např. ničení věcí) a agrese verbální přímé (např. nadávka) nebo nepřímé (např. pomluva) po Moyerovu klasifikaci agresí. Pro účely této práce jsem zvolila dělení na emocionální, frustrační a instrumentální agresí.

2.1 Emocionální agrese

Jedinec není schopen racionálně ovládnout své chování. Jedná pod vlivem silných emocí, reaguje už na nepatrný podnět a není těžké jej vyprovokovat. Často si své agresivní jednání vůbec nepamatuje. Tito lidé jsou přecitlivělí na kritiku, netrpěliví a náladoví. V tomto případě na agresi okamžitě nereagujeme a vyvarujeme se pobídky: „Tak už se konečně přestaň vztekat.“ Emoční agresi lze zvládnout vybitím se na neživém předmětu (např. polštář) a tím, že dítěti věnujeme větší pozornost (Martínek, 2009, s. 31-33).

2.2 Frustrační agrese

Ve věku dvou let se dítě učí vyrovnávat se s frustrací, když se věci nedějí podle jeho přání. Přestane se ovládat a vzteká se. (Biddulph, 1997, s. 65). Dítěti brání překážka dosáhnout nějakého cíle, ta vyvolá hněv, který vede k agresivnímu jednání s cílem překonat ji. Dítě může pociťovat frustraci, pokud je pouze kritizováno a chybí mu pozitivní zpětná vazba. Frustrační agrese je častá u dětí, které jsou vychovávány liberálním až rozmazlujícím způsobem. Nejsou zvyklé překonávat obtíže, protože za ně všechno udělají a rozhodnou rodiče. Nevytvoří si hranice vůči sobě ani ostatním dětem (Martínek, 2009, s. 33-34).

Studie z Los Angeles prokázala, že týranými dětmi bývají často ty rodiči vytoužené, které se rodí do celkem spořádaného rodinného prostředí. Zpočátku jsou často až moc milovány, ale když zklamou přehnané očekávání rodičů, stávají se terčem jejich agrese. To podporuje teorii, že frustrace je jedním z typických spouštěčů násilí (Dahlke, 2005, 28-29).

2.3 Agrese instrumentální

Martínek (2009, s. 35-38) rozlišuje mezi **agresí instrumentální žádoucí** a nutnou. U prvně zmíněné jedná agresor cíleně, promyšleně a s chladnou hlavou, např. loupež nebo šikana. Tento agresor je sebejistý, má potřebu ovládat druhé, nebo skrývá svůj strach za

maskou převahy nad jinými, nedává najevo výraznější emoce. Jedinec má snížené sebevědomí a posiluje si ho na ještě slabším člověku. Za tuto agresi musí být jedinec potrestán. Naopak u **agrese instrumentální nutné** se jedná spíše o obrannou reakci popudlivého jedince, který je snadno vyprovokován ostatními a následně nespravedlivě potrestán. Pedagog by měl vyzdvihovat kladné vlastnosti tohoto jedince a měl by posilovat jeho sebevědomí. S touto agresi se lze setkat i u dětí v mateřských školách (Martínek, 2009, s. 35-38).

3 FAKTORY OVLIVŇUJÍCÍ ZVÝŠENOU AGRESIVITU U DĚTÍ

3.1 Výchova

Agresivita je součástí lidské přirozenosti. Hraje stejně velkou úlohu ve vývoji dítěte jako láska. Vnitřní prudkost dodává dítěti energii nezbytnou k sebepřekonání. Úkolem výchovy není agresivitu odstranit, ale usměrnit ji (Antier, 2004, s. 9).

Do čtyř let věku dítěte by mu rodiče měli vštípit to, že je milované a proto se musí naučit rodiče poslouchat. Jak se píše v Bibli: „Děti, poslouvejte své rodiče, protože je to spravedlivé před Bohem“ (Dobson, 1995, s. 38). Pokud dá rodič přednost pouze lásce, ztratí u dítěte respekt a dítě jím bude opovrhovat. Pokud naopak v rodině vládne pouze autorita a tvrdý režim, dítě se cítí nemilované. Úkolem rodiče je tedy oba výchovné prostředky neustále vyvažovat. Děti potřebují něžnou i přísnou lásku, aby byly vyrovnané. Rodiče mají svá práva a děti potřebují jejich autoritu (i když s nimi nemusí vždy souhlasit). „Porozumět výchově znamená porozumět vztahu mezi vychovatelem a dítětem.“ (Matějček, 1993, s. 19)

3.1.1 Agresivita sloužící k dosažení vytyčeného cíle

U dítěte, kterému agresivita od raného věku slouží k dosažení vytyčeného cíle, lze očekávat zvýšenou agresivitu. Dítě, které je zvyklé, že se mu splní všechna přání, reaguje agresivně, když se tak nestane. Není pak schopné ovládat své sobecké impulzy (Antier, 2004, s. 9). Pokud rodič vyhoví požadavku vztekajícího se dítěte, aby byl klid, potvrdí dítěti funkčnost nevhodného chování. Rodič se pak dostává do pozice slabocha, se kterým lze snadno manipulovat. Bohužel tento scénář chování dítě používá i v pozdějším věku. Pokud dítěti věnujete pozornost, jen když zlobí, bude si ji vynucovat tímto způsobem. Zaměřte se na pozitivní pozornost a chvalte dítě, když se chová správně a ignorujte nevhodně vyjádřenou touhu po pozornosti např. otravování (Severe, 2000, s. 154).

3.1.2 Rodičovská „výchovná slepota“

Rodič se zbavuje zodpovědnosti, není schopen přijmout jakoukoli výtku k výchově svého dítěte a nechce nic řešit. V nejhorším případě rodič sám dítě k agresivitě nabádá. Potomek je veden k představě, že v životě může obstát, jen pokud bude mít „ostré lokty“. Rodiče přichází pro odbornou radu, až když se cítí sami ohroženi, ale v pubertě se výchovné

chyby mnohdy dají řešit už pouze represivně. „Z hlediska rozvoje agresivního chování se jako nejrizikovější jeví chlapec, o němž projevuje matka jen velmi málo láskyplného zájmu a zároveň mu poskytuje příliš mnoho svobody a nedostatečně mu vymezuje hranice s ohledem na jeho agresivní chování. Takový hoch se pravděpodobně vyvine v agresivního adolescenta.“ (Čermák, 1998, s. 6)

„Za domněle neohrazenou velkou svobodou se skrývá neosobní odstup, pro dítě nepřehledná vzdálenost, která vyvolává strach z opuštěnosti a osamělosti a brzy se stává nesnesitelnou. Důsledkem může být odpor a roztržky, ničivá agresivita, přehnaná motorika nebo velký odstup.“ (Rogge, 1996, s. 50)

A proto, jak potvrzuje Severe (2000, s. 97), není vhodné omlouvat špatné chování dítěte, protože by z něj mohl vyrůst nezodpovědný dospívající.

3.1.3 Děti s neuspokojenou bazální jistotou

Během prvních měsíců života je dítě zcela závislé na matce. Pouze svými smysly, kterými se snaží zachytit odpověď na svou potřebu, lásky, mléka, slov a sdílení. Pokud tyto potřeby matka nenaplní, začne se dítě chovat násilnicky z poznání, že svět je nemilosrdný a on musí být také (Antier, 2004, s. 24).

„Z pozorování interakcí matek s dětmi starými 15, 21 a 39 měsíců bylo kromě jiného možné vyvodit, že děti, jejichž matky reagovaly na pláč nebo vztahování rukou pomaleji, se chovaly agresivněji než děti matek, které se snažily rychle uspokojit u svého dítěte potřebu kontaktu (Jones a kol., 1979). (Čermák, 1998, s. 5)

Pro zdravý vývoj psychiky osobnosti dítěte je od narození nejdůležitější pevná vazba mezi ním a matkou. Poskytuje bezpečí, nasycení potřeb, dostatek podnětů a ochranu. Dítě potřebuje hlazení, mazlení, broukání a oční kontakt s matkou. Adekvátní a včasnou odpověď na své potřeby. Děti, které jsou nejvíce chovány a na které je období od tří do devíti měsíců věku nejvíce mluveno a se kterými si ostatní hráli nejvíce, jsou nejdružnější. V opačném případě je dítě frustrované a přestane rodičům důvěřovat, což může mít za následek agresivní chování.

3.1.4 Nečitelnost ve výchově

Výchova by měla být pro dítě naprosto předvídatelná. Dítě potřebuje vymezené hranice a vědět, co bude následovat pokaždé, když je překročí. To mu dodává potřebnou jistotu, že každý problém se dá vyřešit a chyba napravit. Pokud však vychovatel trestá nebo odměňuje stejný čin podle nálady, dítě se cítí nejisté a tím vzrůstá jeho napětí. Střídání vlídnosti a křiku nebo výprasku podporuje agresivitu, ale když důsledně trváme na dodržování zásadních hodnot, rozvíjíme pozitivní rysy charakteru dítěte.

„Požadujete-li správné chování, formulujte svou žádost jasně a pozitivně. Řekněte spíše: „Posbírej si teď autíčka“ než „Nebud' nepořádný!“ (Biddulph, 1997, s. 102)

3.1.5 Sourozenecká rivalita

Příčinou rivality mezi sourozenci je získání více lásky rodičů nebo boj o moc. Podle Dytrycha a Matějčka (1997, s. 49) dochází v předškolním období častěji ke konfliktům mezi sourozenci než mezi dětmi mimo rodinu.

Čermák (1998, s. 7-8) doporučuje rodičům konflikty mezi sourozenci, pokud nehrozí nebezpečí úrazu, ignorovat a vyvarovat se fyzickým trestům. Ukazuje se totiž, že vměšování se rodičů do konfliktu sourozeneckou agresí posiluje.

Z žárlivosti na mladšího sourozence se může u staršího dítěte vzbudit agresivita a hněv. Chybí mu pozornost, která se teď upírá na mladší miminko. Mnohdy matka neví, zda starší dítě dává nepříjemné dusivé pusinky dítěti z lásky, nebo ze vzteku.

Bacus (2004, s. 79) rodičům radí děti mezi sebou nesrovnávat. Nesnažit se za každou cenu být spravedliví (např. věnovat stejný počet dárků), ale podporovat rozvoj jejich individuality. Stanovit dětem jasná pravidla a podporovat jejich vzájemnou spolupráci (např. společným úkolem) a efektivní řešení konfliktů.

3.1.6 Rozvod a jeho vliv na chování dítěte

Rozvod představuje pro dítě množství nepříjemných změn. Ztráta rodiče, stěhování, nižší finanční zajištění a nové tlaky. Dítě může cítit zlost vůči rodiči, který od něj odešel a našel si nového partnera. Tento vztek ze strachu z ještě většího odcizení s rodičem proto nenamíří proti němu, ale proti svým vrstevníkům.

Malé děti postrádají fyzickou nepřítomnost jednoho z rodičů a hledají jej. Chlapci rozvodem trpí více, než dávají najevo. Chybí jim mužská autorita a snadno se dostávají se do konfliktů s matkou (Ferrero, 2007, s. 105).

Podle některých zjištění se ukazuje, že mladí vrazi pocházeli nejčastěji z rodin, kde jeden rodič fyzicky chyběl. Z hlediska rozvinutí agresivního chování lze neúplnost rodiny považovat za rizikový faktor. Nejedná se pouze o fyzickou nepřítomnost rodiče, někteří rodiče absentují v plnění své role (Čermák, 1998, s. 4).

Podle Biddulpha (2000, s. 93) „je dítě šťastnější s jedním rodičem než v nešťastném manželství. Zůstat spolu „kvůli dětem“ je chyba.“

Bacus (2004, s. 89) rodičům doporučuje „Stačí říci, že máte mezi sebou mnoho neshod, každý jste se začal ubírat jiným směrem a není vám spolu dobře. Pokud byste dětem říkali o druhém partnerovi něco špatného, jen je tím poškodíte, naopak pokud byste se tvářili zcela přátelsky a chovali se k sobě něžně, děti se budou cítit zmatené a situaci nepochopí.“

Učitelé by měli pamatovat na to, že děti z rozvedených rodin často mívají citové problémy a potíže s chováním. Měli by takovým dětem v těžkých obdobích poskytnout podporu a povzbuzení a snažit se dobře naslouchat. Umožnit dítěti mluvit o tom, co prožívá. „Učitel může být jediným dospělým, s nímž je dítě ochotné otevřeně hovořit.“ (Severe, 2000, s. 181)

3.2 Organické poškození mozku

S agresivitou souvisí limbický systém, ovlivňující naši náladu a frontální (čelní) mozková kůra. „K poškození frontálních laloků může dojít v kterémkoliv období vývoje jedince. V prenatálním období může mít výrazný vliv léková terapie matky, popř. úraz matky, v období perinatálním (kolem porodu) protražovaný, překotný nebo klešťový porod, v období postnatálním asfyxie, jakékoliv onemocnění mozku, především zánětlivé, horečnatá onemocnění provázená febrilními křečemi. Zvýšená agresivita bývá pozorována i u některých pacientů s nádorovým onemocněním mozku. Výraznou roli může sehrát i úraz hlavy, kdy dojde k poškození právě frontální oblasti. Ve všech případech je namístě psychiatrická péče, včetně vhodné medikace (Martínek, 2009, s. 16).

Poruchy motoriky mohou být způsobeny chybným zpracováním dráždění smyslových orgánů v centrálním nervovém systému. Příznakem může být motorický neklid, agrese a autoagrese, motorické poruchy a nedostatečná pozornost (Rogge, 1996, s. 38).

V sedmdesátých letech se sledovala velká skupina dětí, které se narodily prokazatelně z nechtěného těhotenství. Ukázalo se, že u dětí, které vykazovaly známky drobného poškození mozku (asi 4%) a které vykazovaly známky ojedinělé (asi 8%) byl významně zvýšený skóre maladaptace (těžkosti a problémy v současném i budoucím životě) ve dvou třetinách oproti kontrolní skupině dětí „chtěných“, kde byl zvýšený jen v jedné třetině případů (Matějček, 1994, s. 23-24).

3.3 Mediální násilí

Mediální násilí má bezesporu obrovský vliv na zvýšenou agresivitu u předškolních dětí. Děti v tomto věku ještě nedokáží dostatečně rozlišovat mezi realitou a fikcí. Televize ani videohry neuškodí dětem, které je používají přiměřeně a jejichž rodiče se jim dostatečně věnují, hovoří s nimi a snaží se co nejvíce si s nimi porozumět.

3.3.1 Televize

„Různé studie ukázaly, že do svých patnácti let zhlédne dítě desítky tisíc násilných scén a tisíce úmrtí, ať už v kresleném či hraném filmu, a to jen ve vysílacím čase určeném pro děti!“ (Biddulph, 1997, s. 105)

Přitom jsou televizí více ovlivněni chlapci. Televize otupuje citlivost. Čím více násilných činů v ní dítě zhlédne, tím méně lituje její oběti. Navíc televize předkládá nebezpečnější obraz světa, než ve skutečnosti je.

Sledování televizních programů s prvky násilí ve věku 8 let koreluje s vážností kriminálních činů ve věku 30 let. Vliv mediálního násilí na antisociální chování může být v budoucnu závažný (Čermák, 1998, s. 13).

Nejsilněji působí televize na malé děti. Jsou pasivní a pohlčení. Dostanou se do změněného stavu vědomí (Biddulph, 1997, s. 105). Neblahý vliv na malé dítě, jež rozlišuje dobro a zlo, zejména na zrakové úrovni, mají akční filmy. Děti se ztotožňují s kladným hrdinou, který se ale prosazuje pomocí násilí. Dítě pak přejímá takovouto formu jednání za svou a uplatňuje ji v praxi. Vychovatelé by měli pečlivě vybírat pořady, které bude dítě sledovat.

Vnímat způsob vyjadřování, který se dítě během sledování učí. Program může tlumit nebo naopak rozvíjet dětskou fantazii. Dítě vnímá i skrytá poselství. Ničemové jsou vždy oškliví a je třeba je zabít, ostatní jsou dobří a krásní. Muži mají zbraně a nikdy nepláčou. Výchovné pořady jsou pro děti přínosnější, pokud je sledují společně s rodiči, kteří je dětem komentují a objasňují.

„To, že televize „přitáhne“ děti a „usadí“ si je před obrazovku a na dlouhou dobu omezí na minimum jejich vlastní aktivitu, to patrně daleko více přispívá k zvýšení jejich agresivity než samotné akční a kriminální programy.“ (Dytrych a Matějček, 1997, s. 50)

3.3.2 Počítačové hry

Nebezpečí představují akční hry, při kterých hráč zabíjí, aby mohl zvítězit. Dítě do svých pěti let nemá pojem o smrti. Myslí si, že se dá zvrátit, že se mrtvý sice nemůže hýbat, ale že jí a vidí i v hrobě. Konečnost smrti vnímají děti teprve kolem sedmi až osmi let. Dítě se identifikuje s agresorem tím více, čím více se virtuální svět těchto her blíží realitě a přijímá násilí jako společenskou normu. Proto takové hry musí rodiče dítěti zakázat. I když dítě poruší tento zákaz, vědomí, že rodiče takovou hru neschvalují, je důležité pro jejich výchovu. Je třeba dát přednost hrám, které rozvíjí schopnosti dítěte.

3.4 Vrstevnické prostředí

Zjišťuje se, že vrstevnické prostředí posiluje agresi. Děti se naučí agresi a použijí ji pak v různých podmínkách. Děti, které pravidelně navštěvovaly mateřskou školu, byly po pěti letech pedagogicky hodnoceny jako agresivnější, než děti které školku navštěvovaly méně často (Čermák, 1998, s. 11).

„Pro dítě mezi čtvrtým a devátým rokem věku má vytváření part a zápasení symbolickou funkci, např. vymezit se, najít solidaritu, nebo slouží tomu, aby si prožilo svou tělesnost. Úspěšné zacházení s agresi uznává toto pozadí, přijímá ho, bere ho vážně.“ (Rogge, 1996, s. 123)

V souvislosti agrese s vlivem party má na dítě vliv neformální skupina, tj. lidé, které si samo vybralo. Čím užší vztah jedinec ke skupině má, tím více je pod jejím vlivem. Jedinec ztrácí svou individualitu a podřizuje se vůdci a normám uznávaným skupinou. „Pod tlakem skupiny ztrácí kontrolu nad vlastním agresivním chováním, dopustí se často činů, které by

sám za normálních okolností neprovedl.“ (Martínek, 2009, s. 72). Nejnáchylnější „adepti“ do takových part se „verbují“ z dětí, které v raném věku nezažily v rodině pocit přijetí a jistoty. Dále jedinci, kteří prošli příliš autoritářskou nebo nečitelnou výchovou. Potomci rodičů s přehnanými nároky a děti téměř denně tvrdě fyzicky trestané.

„Nejlepší sebeobranou dítěte proti vrstevnickému tlaku je sebedůvěra. Vyzbrojte své dítě zdravým sebevědomím tím, že poukážete na jeho silné stránky a úspěchy.“ (Severe, 2000, 184) Děti by měly vědět, že každý člověk je jiný. Občas každý zažívá neúspěch a je dobré si o svém trápení dokázat s někým promluvit.

4 PROJEVY AGRESE

4.1 Agrese vybitá na neživém předmětu

S tímto typem agrese se lze setkat už v mateřské škole. Prostřednictvím neživého předmětu si agresor vybíjí svůj vztek a dává ostatním na odiv svou sílu. Často se tímto způsobem projevují jedinci s nízkým sebevědomím, kteří se neumí prezentovat lepším, pozitivním, způsobem. Martínek (2009, s. 21) doporučuje hračku personifikovat, např.: „Medvídko bolelo, cos mu udělal, a proto si s ním nebudeš týden hrát.“

4.2 Agrese vybitá na zvířeti

Pokud je dítě rozzuřené a na spolužáka si netroufne, může si svou agresi vybit na bezbranném zvířeti. Zvenku to vypadá jako, že se dítě se zvířetem mazlí, ve skutečnosti jej však drtí a uvolňuje do něj svůj vztek. Pokud této situaci nezabráníme, nebo ji podporujeme, může mít hlubší dopad. Dítě začne vybíjet svou agresi na slabším spolužákovi a vzniká šikanující chování (Martínek, 2009, s. 23).

4.3 Autoagrese

K sebepoškození dochází vlivem silného vnitřního napětí, stresu nebo nenaplnění nějaké potřeby dítěte. Nejčastěji se s tímto typem agrese setkáme u dětí, jejichž rodiče jsou v rozvodovém řízení nebo u jedinců fyzicky a psychicky týraných a zanedbávaných (Martínek, 2009, s. 24).

Tento fakt potvrzuje Dahlke (2005, s. 341) „Není jistě náhoda, že mezi dětmi s extrémně okousanými nehty je tak vysoké procento těch, které jsou doma týrány rodiči, ať už vlastními, nebo nevlastními.“

Zahrnuje pestrou škálu projevů od okusování nehtů přes píchání se ostrými předměty až po sebevraždu (Martínek, 2009, s. 24).

5 ŘEŠENÍ AGRESIVITY

Je nutné rozlišovat mezi úmyslnou neposlušností a dětskou nezodpovědností, která se netrestá. Přesné hranice musí vychovatel dítěti určit dříve, než bude vyžadovat jejich dodržování. Při agresivním chování dítěte jedná rozhodně a v klidu.

Křikem, hrozbami a výpraskem jen vychovatel uvolňuje svůj hněv a nedosáhne jimi dlouhodobějšího účinku. Nikdy by neměl trestat v hněvu. Pokud jej dítě chtělo rozzlobit, je pro něj vychovatelův hněv odměnou a dává mu tím nad sebou moc (Severe, 2000, s. 105).

„Rodiče trestající mají děti více agresivní než rodiče, kteří vedou své děti ke konstruktivnímu překonávání překážek. Rodiče nadměrně trestající mívají děti nadměrně agresivní!“ (Dytrych a Matějček, 1997, s. 55)

„Trest může špatné chování jen zastavit, odměna ale buduje to správné.“ (Matějček, 1993, s. 31) V odměnách ani trestech se nemá přehánět. Jestliže vychovatel začne s příliš silnými odměnami (vedou k pocitu nadřazenosti) nebo příliš silnými tresty (vedou k pocitu méněcennosti), nemá možnost je dále stupňovat (Matějček, 1993, s. 69-71).

Odměnou není to, co dítě dostává, ale to, co ono samo jako odměnu prožívá. Nejde pouze o to, aby dítě něco dostalo. Odměnou mu může být, když něco zajímavého uvidí, uslyší, pozná, nebo když může s námi něco zajímavého dělat (Matějček, 1993, s. 74). „Už dítě v druhé polovině prvního roku života dovede velmi výrazně reagovat na slovní pochvalu“ (Matějček, 1993, s. 78)

5.1 Domluva

Dítě by mělo pochopit, že nejednalo správně a samo navrhnout lepší řešení než je agresivní chování a uskutečnit je. Severe (2000, s. 98) doporučuje nahradit v otázce „proč“ slůvkem „co“. Zabráníme tak výmluvám dítěte a dozvíme se, co udělalo. Nakonec se můžeme zeptat „Co jsi mohl udělat, abys neměl problémy?“ Dítě by se mělo dokázat ublíženému spolužákovi omluvit nebo jiným způsobem odčinit napáchanou škodu (např. nakreslit kamarádovi obrázek, něco mu vyrobit pro radost). Cílem je rozvoj empatie u agresivního dítěte. K tomuto účelu můžeme využít řešení modelových situací společně s dětmi v ranním komunitním kruhu.

Chybou je s dítětem smlouvat a nabízet mu odměnu za správné chování. Dítě si tak zvykne chovat se „správně“ jen když z toho bude mít nějaké výhody. Pokud se vychovatel poddá záchvatům vzteku nebo jinému vynucování ze strany dítěte, budou se opakovat častěji. Tento vzorec chování se u dítěte upevňuje už ve dvou letech. Naopak chování, které není odměňováno, se opakovat nebude. Buďte trpěliví a důslední.

5.2 Fyzický trest

Nedávno proběhly v médiích rozporuplné debaty o návratu rákosek do škol. Ani odborníci nejsou v otázce fyzických trestů jako výchovného prostředku zajedno. Ti, kteří jej schvalují, jsou ale v menšině.

„Psychologické výzkumy (Berkowitz, 1993) docházejí k závěru, že tělesný trest, který dítě chápe jako oprávněný a dobře míněný (tj. akceptuje trestajícího, identifikuje se s ním jako s tím, kdo slouží řádu, jemuž oba podléhají), vede ke snížení jeho agresivity. Naopak stejný tělesný trest za stejný přestupek, který chápe jako pouhou demonstraci toho, co si může dovolit silný vůči slabému, vede ke zvýšení agresivity. Základní předpoklad k tomu, aby měl tělesný trest pozitivní účinek: Hůl musí být vedena milující rukou. Pak může trest prohloubit pozitivní citový vztah.“ (Říčan, 1995, s. 69)

Většina odborníků tělesný trest považuje za málo účinný výchovný prostředek, ke kterému se uchylují vychovatelé neschopní nebo zoufalí.

Dahlke (2005, s. 29) udává, že agresivní rodiče byli sami v dětství oběťmi agrese nebo častých fyzických trestů. Často pocházeli z méně početných rodin. Přátelé a mimopracovní zájmy hráli v životě těchto lidí převážně minimální roli. Nevěřili ničemu cizímu a jejich prioritou byl klid, čistota a pořádek v jejich pečlivě udržovaném domě.

Tělesný trest poskytuje pouze dočasné řešení a děti, které jsou takto trestané, se nenaučí sebeovládání. Soustředí se na samotný výprask a ne na sebereflexi svého chování. Mají pocit, že výpraskem se všechno „srovnalo“ (Severe, 2000, s. 117).

„Mnoho tělesně trestaných dětí trpí nízkým sebevědomím. Některé se stáhnou do ústraní, jiné začnou být náladové, přehnaně reagují a jsou agresivní.“ (Severe, 2000, s. 117)

I nejlépe míněné fyzické či psychické násilí je krajní výchovnou metodou, využíváme jej, až selžou všechny ostatní možnosti (Říčan, 1995, s. 70).

Podle mého názoru, často omlouváme fyzické tresty tím, že nám občasné plácnutí nijak neuškodilo. Ale, i když pohlavky děti možná nezatvrdí, mohou způsobit, že se později budou příliš podřizovat autoritě, ať už v soukromém nebo profesním životě. O týraných dětech agresivních rodičů, nemluvě.

5.3 Izolace

Pokud se dítě chová nevhodně, pošleme je v klidu si sednout na „samotku“, na nějaké bezpečné (odstraníme nebezpečné předměty) a nudné místo (např. koupelna, pokoj pro hosty). „Pro děti ve věku dva až tři roky stačí jedna až dvě minuty. Pro děti ve věku tři až pět let postačí dvě až tři minuty. Pro děti pětileté a starší doporučujeme pět minut.“ (Severe, 2000, 125) Lze využít kuchyňské minutky. Zpočátku může trvat i půl hodinu, než se dítěti podaří vydržet v klidu požadovanou dobu. Rodič by se však neměl nechat vyvést z míry. Definujte, za jaké chování půjde dítě na samotku (např. bití sourozence) a buďte důslední v jejím dodržování. Vysvětlete dítěti, že samotka mu pomůže lépe se rozhodovat. Cílem je, aby se dítě naučilo přizpůsobit se pravidlům. Hlavní důraz je však stále kladen na pozitivní motivaci. Snažíme se dítě „přistihnout“ při správném chování. Samotka slouží pouze jako doplněk výchovného plánu dítěte.

„Samotka je nejužitečnější pro děti ve věku od dvou do dvanácti let.“ (Severe, 2000, s. 122)

V prostředí mateřské školy je vhodné využít samostatné práce dítěte u stolečku, ke které je třeba dítě vhodně motivovat.

5.4 Zákazy

Vychovat ukázněné děti lze i bez využití tělesných trestů. Lépe nám poslouží využití zákazů a pozitivní motivace. Naším cílem je sebereflexe dítěte a nahrazení špatného chování dobrým.

Konstruktivně můžeme využít zákazů např. tak, že pokud dítě ničí hračku, nesmí si s ní 10 minut hrát. V případě, že se chová dobře, tento zákaz snížíme na 5 minut (Severe, 2000, s. 115).

6 PREVENCE AGRESIVITY

Univerzální recept na agresivní chování neexistuje. Každé dítě je individualitou. Příčiny a projevy jeho agrese je třeba identifikovat a podle toho jednat. „Každý učitel je jiný a musí „manévrovat“ podle toho, jak děti reagují na jeho osobní projev.“ (Říčan, 1995, s. 11)

Konrad Lorenz vidí prevenci ničivé agrese v různém sportovním zápolení, hrách, soutěžích, humoru nebo mírovém měření sil na poli vědy a techniky apod. podle hesla „kdo si hraje, nezlobí“ (Dahlke, 2005, s. 25).

6.1 Solidarita se slabými jako základ řízení třídy

Učitel může záměrně dodávat sebevědomí a odvalu plachým, méně chápavým, izolovaným a jinak handicapovaným dětem. Může jim pomoci lépe se včlenit do skupiny a najít něco, v čem mohou vynikat. Nesmí přitom ale očekávat vděčnost, což je pro nezralého pedagoga orientovaného na okamžitou pozitivní zpětnou vazbu obtížné. Podle Říčana (1995, s. 74) „jsou outsideři často outsidersy právě proto, že nedovedou poskytovat citovou odezvu tak jako druhé děti, proto bývají izolováni.“

„Čím jsme celkově shovívavější, tím rozhodněji můžeme trvat na několika zásadách, které jsou skutečně důležité. A není nic důležitějšího, mravně, psychologicky i pedagogicky, než aby děti měly ve škole pocit bezpečí před vrstevnickou agresí.“ (Říčan, 1995, s. 74) Vedeme děti k tomu, aby vnímaly rozdíl mezi žalováním, které neschvalujeme a mezi jejich povinnostmi oznámit učiteli ohrožující jednání ostatních.

6.2 Podpora autority učitele

Agrese nejvíce bují tam, kde je autorita fyzicky či psychicky nepřítomná. Oběti pak vyjadřují oprávněně nedůvěru vůči učiteli, který neprojevuje o dění ve skupině zájem a agresori této situace využívají. Pedagog tak skrytě podporuje agresi a šikanu ve třídě (Čermák, 1998, s. 20).

Autorita je nezbytným rysem osobnosti vychovatele, je to přirozená převaha zralejší osobnosti, kterou dítě uznává jako určitou oporu. Děti dobře vycítí, kdo je pevnou osobností a kdo nikoliv. Autoritu nejvíce podrývá výchovná nedůslednost zejména v používání odměn a trestů (Matějček, 1993, s. 44).

Posílení autority učitele vyžaduje, aby byl překonán tzv. mýtus dokonalého učitele. Tento mýtus spočívá v představě, že dobrý učitel dokáže zaujmout učební látkou každé dítě, že má respekt, lásku a důvěru všech, že zvládne po dobrém každý problém, který se ve třídě vyskytne.“ (Říčan, 1995, s. 77)

„Kdo chce děti ctít a respektovat a učinit je citlivými vůči úctě a respektu, musí se brát vážně a respektovat sebe sama. Jen ten, kdo stanovuje hranice sám sobě, umí stanovit hranice druhým, dokáže jim názorně a přesvědčivě zprostředkovat možnosti a rizika stanovení hranic.“ (Rogge, 1996, s. 117)

„Dobrymi instruktory či trenéry dětí v pozitivní společenské součinnosti s dospělými i s druhými dětmi jsou ti, kdo se sami dovedou ovládat a kdo svou agresivitu (tu dobrou, civilizovanou a konstruktivní) dovedou zaměřit vůči problémům a ne vůči lidem.“ (Dytrych a Matějček, 1997, s. 55)

„Úpadek autority je jednou z příčin současné krize společnosti. Moderní liberalismus odmítá takřka jakoukoli poslušnost jako omezení osobní svobody.“ (Říčan, 1995, s. 75)

6.3 Posílení demokracie v mateřské škole

Hlavními principy demokracie je vyjadřování názorů a přání dětí. Měly by mít (asi jednou denně) možnost volby. Je důležité rodiče otevřeně informovat o problémech školy i o chybách, ke kterým došlo a umožnit jim návštěvu školy. Rodiče by měli rozvíjet svou iniciativu a aktivně vytvářet rodičovské organizace na škole.

Rodiče agresorů se většinou vůbec nedovědí, že jejich dítě šikanyje jiné děti. Když je o tom škola informuje, buď dítě fyzicky potrestají (což agresivitu posílí), nebo naopak takové chování uvítají jako projev ostrých loktů, se kterými se ve světě neztratí. Jsou arogantní vůči kritice školy a na obhajobu dítěte uvedou cokoli, co by mohlo zapůsobit. Tak se vlastně stávají nepřímými účastníky šikany (Říčan, 1995, s. 42).

6.4 Ideová výchova

Základem ideové výchovy je vštěpovat dětem základní hodnoty. Nezbytný je ovšem osobní příklad v chování pedagogů vůči dětem. Je vhodné spolu s dětmi nastavit pravidla chování (nejlépe pozitivně formulovaná) ve třídě, která mohou být zobrazena na nástěnných obrázcích.

6.5 Spolupráce v rámci skupinových aktivit

Ke kooperaci mezi dětmi je ideální zařazování skupinových aktivit. Nejdůležitější je přitom rozdělení potencionálních agresorů a potencionálních obětí šikany. Agresoři by měli být vedeni k prosociálnímu chování, měli by být ve skupině s dětmi, které si nenechají ubližovat. Děti by si měly ve skupině navzájem pomáhat, silnější by měl chránit slabšího.

6.6 Ochrana dětí před mediálním násilím

Mediálnímu násilí v televizi nebo v počítačových akčních hrách je dítě vystaveno dnes a denně. Riziko akčního filmu tkví ve ztotožnění se dítěte s pozitivním hrdinou, který svého cíle dosahuje prostřednictvím užití násilí. Dítě předškolního věku ještě dostatečně nerozlišuje mezi fikcí a realitou a může tento způsob chování považovat za napodobení hodný. Záleží na postoji rodiče, zda mediální násilí schvaluje a dívá se na akční film spolu s dítětem anebo je cenzuruje.

6.7 Práce s agresory

Pokud dokážeme zastavit agresi ještě v dětském věku, snížíme riziko kriminalizace dětských agresorů v dospělosti. Dopustíme-li naopak, aby získaly zkušenost, že se krutost vyplácí, jejich agresivita naroste. Šikanující děvčata bývají podle výsledků krutá k vlastním dětem (Říčan, 1995, s. 38).

Pedagog musí zůstat pevný, vytrvalý a nesmí se nechat vyprovokovat k hněvu. Udržet s dítětem oční kontakt a přitom trvat na svém, aby dítě poznalo, že je učitel dost silný na to, aby ho zvládl. Pak se dítě může začít uvolňovat a my můžeme dítě chválit za jeho dobré chování a výkony. Nejlépe reagují na speciální a zodpovědné úkoly, kterými je pověříme. Až se těmto dětem podaří s námi reagovat pozitivně a přátelsky, dokáží toto chování rozšířit i na spolužáky (Biddulph, 1997, s. 121).

Vychovatel se dopouští chyby, pokud dítěti věnuje pouze negativní pozornost. Dítě se pak bude chovat tak, aby jej rozzlobil co nejvíce (Ferrero, 2007, s. 94).

Je velmi důležité věnovat se těmto dětem ve větší míře, oceňovat jejich dobré chování.

Chválit bychom měli přiměřeně a nenápadně. Halasné chválení pro efekt, a protože „se to tak má“ dítě předškolního věku odhalí a ztrácí tak na účinku (Jungwirthová, 2009, s. 159).

Najít aktivitu, která je baví a ve které mohou vynikat. Pěstovat u nich empatii a rozvíjet jejich sociální dovednosti. Orientovat je na jejich perspektivní budoucnost.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

7 VÝZKUMNÁ ČÁST

V empirické části bakalářské práce popisujeme výzkum agresivity u předškolního dítěte v prostředí mateřské školy z pohledu pedagoga. Definujeme hlavní a dílčí cíle výzkumu a výzkumné otázky, na které se snažíme odpovědět. V další části práce je popsána zvolená metoda výzkumu, výzkumný soubor a způsob zpracování získaných dat. V závěru práce provedený výzkum analyzujeme a hodnotíme.

7.1 Výzkumné cíle

Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, jak pedagogové vnímají agresivitu u předškolních dětí.

Jako dílčí cíle jsme stanovili zjištění informovanosti pedagogů o agresivitě, pozorované projevy a příčiny agresivity u předškolních dětí, se kterými se setkávají při své práci v mateřské škole.

7.2 Výzkumné otázky

- 1) Jaká je míra informovanosti pedagogů v mateřských školách o agresivitě?
- 2) Jak často se pedagogové setkávají ve své praxi se zvýšenou agresivitou?
- 3) Během jakých činností se u dětí projevuje agresivita nejčastěji?
- 4) Jaká je souvislost mezi pohlavím dítěte a mírou agresivity?
- 5) Jaké jsou nejčastější projevy agresivity, se kterými se pedagogové setkávají?
- 6) Jaké faktory z pohledu pedagoga nejvýznamněji ovlivňují zvýšenou agresivitu u dětí?
- 7) Jaké jsou reakce dítěte na řešení agresivity pedagogem?
- 8) Do jaké míry pedagogové informují rodiče, pokud se u dítěte setkají s projevy zvýšené agresivity?
- 9) Jakým způsobem řeší pedagog agresivitu u dítěte?
- 10) Jak lze z pohledu pedagoga předcházet agresivitě?

7.3 Výzkumná metoda

Zvolila jsem kvantitativní výzkum formou anonymního dotazníkového šetření. Výhodou této metody je získání velkého objemu dat od velkého počtu respondentů za poměrně krátkou dobu. Nevýhodou je možné zkreslení výsledků.

V úvodní části dotazníku jsou respondenti informováni o anonymitě dotazníku a o způsobu jeho vyplnění. Dotazník obsahuje 15 položek. Vyskytují se v něm otázky polouzavřené a uzavřené. Prvních 7 otázek dotazníku je informativních (místo, typ mateřské školy, informovanost pedagogů o agresivitě). Pokud se respondent ve své praxi setkává se zvýšenou agresivitou u dětí, pokračuje ve vyplňování dotazníku. Další položky se týkají, příčin (otázka 8 – 9), projevů (otázka 10 – 12) a řešení agresivity (otázka 13 – 15). V závěru dotazníku žádáme respondenty o jeho zaslání na uvedenou emailovou adresu.

Před zahájením výzkumu jsem požádala o kritické zhodnocení dotazníku pět osob. Dotazník shledali jako dostatečně přehledný a srozumitelný k použití pro výzkumné účely.

7.4 Výzkumný soubor

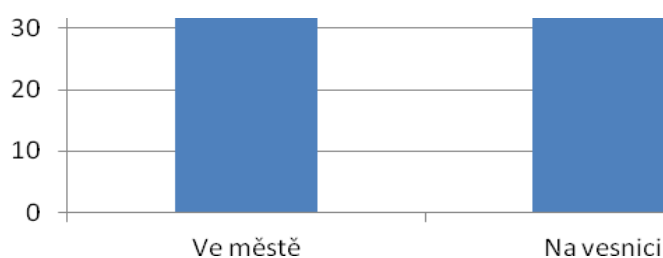
Základním výzkumným souborem byly učitelky působící v mateřských školách v České republice. Výběrový soubor byl vybrán metodou záměrného výběru. Zaměřila jsem se na učitelky státních i soukromých mateřských škol v jihomoravském kraji.

Využila jsem internetové databáze firem a prostřednictvím emailové pošty jsem s žádostí o vyplnění dotazníku oslovila 514 mateřských škol. Z celkového počtu jsem získala 65 vyplněných dotazníků. Návratnost tedy činila 12,6%.

7.4.1 Umístění mateřské školy

Tabulka 1: Kde se nachází MŠ, ve které pracujete:

	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Ve městě	32	49,2
Na vesnici	33	50,8
Součet	Σ 65	Σ 100%

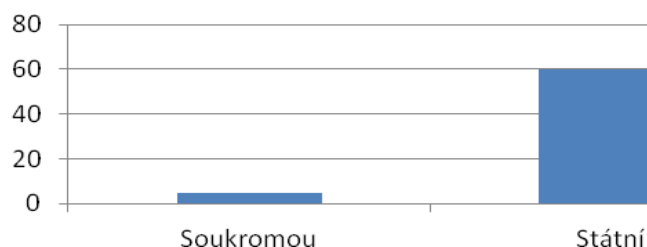
Graf 1: Kde se nachází MŠ, ve které pracujete

Výzkumného šetření se zúčastnilo 65 respondentů. 32 (49,2 %) mateřských škol se nacházelo ve městě a 33 (50,2 %) na vesnici. Z hlediska umístění mateřské školy, lze soubor považovat za vyrovnaný.

7.4.2 Typ mateřské školy

Tabulka 2: Jedná se o MŠ:

	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Soukromou	5	7,7
Státní	60	92,3
Součet	Σ 65	Σ 100%

Graf 2: Jedná se o MŠ

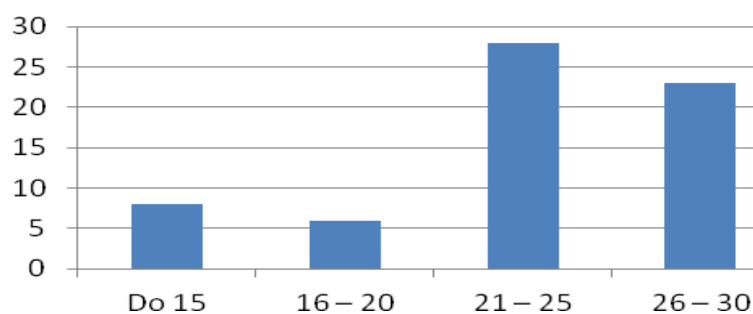
Z celkové četnosti (65 osob) uvedlo pouze 5 respondentů (7,7 %), že pracuje na soukromé mateřské škole. Nejvíce zastoupenou skupinu tvořili pedagogové pracující na státní mateřské škole (92,3 %).

7.4.3 Počet dětí v oddělení

Tabulka 3: Počet dětí v oddělení je:

	Absolutní četnost	Relativní četnost %

Do 15	8	12,3
16 – 20	6	9,2
21 – 25	28	43,1
26 – 30	23	35,4
Součet	Σ 65	Σ 100%

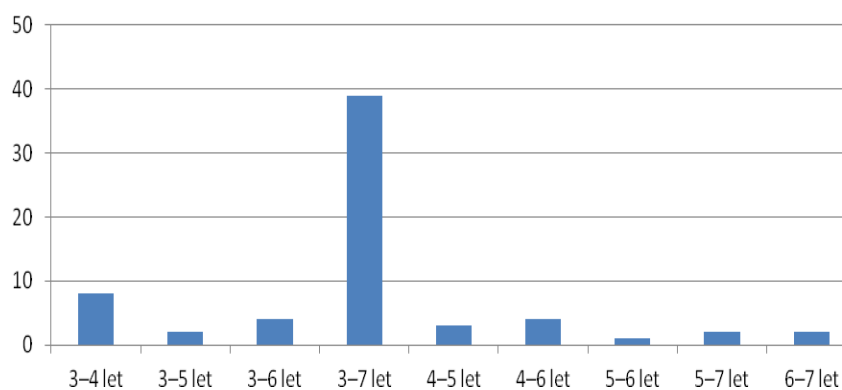
Graf 3: Počet dětí v oddělení je

Nejvíce dotazovaných (43,1 %) pracuje v oddělení čítajícím 21 – 25 dětí. Méně početná skupina respondentů (35,4 %) pracuje v oddělení se 26 – 30 dětmi. 8 respondentů (12,3 %) odpovědělo, že má v oddělení méně než 15 dětí. Nejméně častou variantou (9,2 %) bylo oddělení složené z 16 – 20 dětí.

7.4.4 Věková skupina

Tabulka 4: V jaké věkové skupině dětí pracujete:

	Absolutní četnost	Relativní četnost %
3–4 let	8	12,3
3–5 let	2	3,1
3–6 let	4	6,2
3–7 let	39	60,0
4–5 let	3	4,6
4–6 let	4	6,2
5–6 let	1	1,5
5–7 let	2	3,1
6–7 let	2	3,1
Součet	Σ 65	Σ 100%

Graf 4: V jaké věkové skupině dětí pracujete

Dle očekávání byla nejčastější odpovědí (60 %) věková skupina 3–7 let. 8 respondentů (12,3 %) uvedlo 3–4 let. Oddělení ve věku 4–6 let a 3–6 let bylo zastoupeno ve stejné míře (6,2 %). 3 respondenti (4,6 %) odpověděli, že pracují se 4–5 letými dětmi. Možnosti 3–5 let, 5–7 let a 6–7 let se početně shodovaly (3,1 %). Početně nejméně zastoupenou variantou bylo oddělení ve věku 5–6 let (1,5 %).

8 ANALÝZA A INTERPRETACE ZÍSKANÝCH DAT

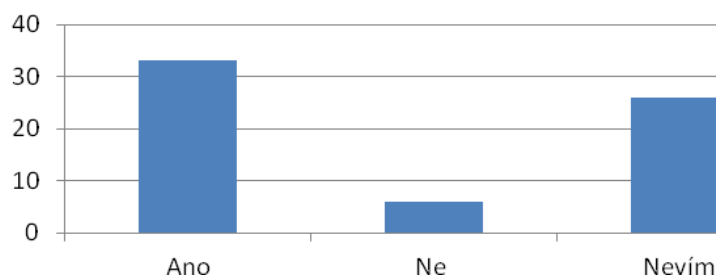
Graficky a statisticky popisujeme získaná data z dotazníkového šetření. Tabulky a grafy jsou zpracovány v programu Microsoft Excel.

8.1 Otázky informativní

8.1.1 Míra informovanosti pedagogů o agresivitě

Tabulka 5: Domníváte se, že máte dostatek informací o agresivitě:

	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Ano	33	50,8
Ne	6	9,2
Nevím	26	40,0
Součet	Σ 65	Σ 100%

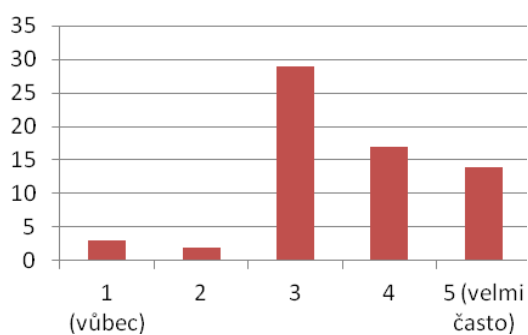
Graf 5: Domníváte se, že máte dostatek informací o agresivitě

Z celkového počtu 65 osob, 33 pedagogů (50,8 %) působících v mateřských školách se domnívá, že je o agresivitě informováno dostatečně. Opačného názoru je pouze 6 respondentů (9,2 %). 26 dotazovaných (40 %) neví, zda má dostatek informací o agresivitě. Z výsledku je patrná nedostatečná informovanost pedagogů o této problematice.

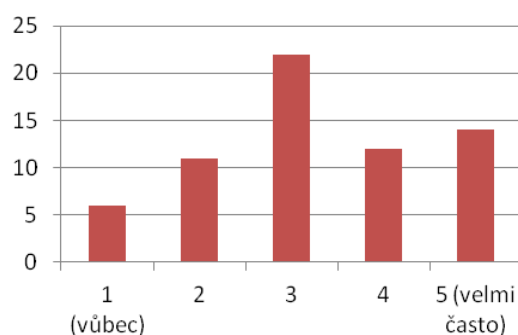
8.1.2 Získávání informací o agresivitě

Tabulka 6: Jakým způsobem získáváte informace o agresivitě:

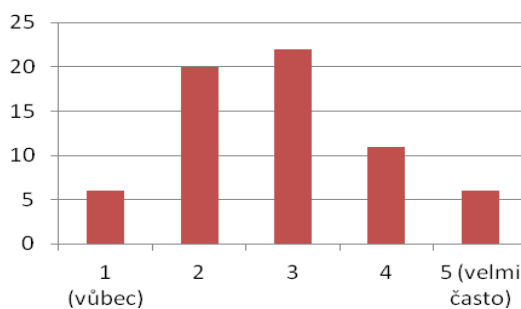
		1 (vůbec)	2	3	4	5 (velmi často)	Součet
Z dostupné literatury	Absolutní četnost	3	2	29	17	14	Σ 65
	Relativní četnost %	4,6	3,1	44,6	26,2	21,5	Σ 100 %
Z dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků	Absolutní četnost	6	11	22	12	14	Σ 65
	Relativní četnost %	9,2	17	33,8	18,5	21,5	Σ 100 %
Od odborníků	Absolutní četnost	6	20	22	11	6	Σ 65
	Relativní četnost %	9,2	30,8	33,8	17	9,2	Σ 100 %
Z médií	Absolutní četnost	7	12	24	9	13	Σ 65
	Relativní četnost %	10,8	18,5	36,9	13,8	20	Σ 100 %
Jinak	Absolutní četnost	4					Σ 4
	Relativní četnost %	6,2					Σ 6,2 %

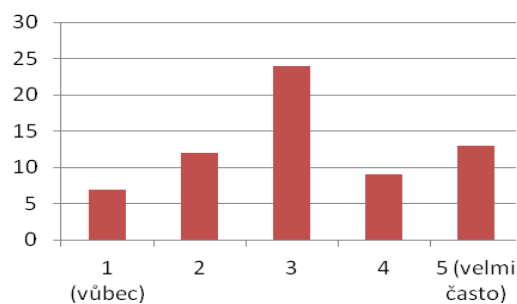
Graf 6: Z dostupné literatury

Graf 7: Z dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků

Graf 8: Od odborníků

Graf 9: Z médií

V rámci této otázky mohli respondenti každou z nabízených možností ohodnotit pomocí škály v rozmezí od hodnoty 1 (vůbec) až po číslo 5 (velmi často).

Z dostupné literatury získává informace o agresivitě velmi často 21,5 % dotazovaných. Tento zdroj vůbec nevyužívá 4,6 % respondentů. Hodnotu 2 označilo pouze 3,1 % pedagogů. Nejčastěji byla respondenty označena hodnota 3 (44,6 %). Druhou nejpočetnější byla hodnota 4, kterou zvolilo 26,2 % hodnotících.

Z dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků informace o agresivitě nečerpá 9,2 % respondentů, hodnotu 2 zvolilo 17 % dotazovaných. Největší podíl zastupuje hodnota 3 (33,8 %). Velmi často využívá tento zdroj 21,5 % učitelů. Hodnotu 4 označilo 18,5 % pedagogů.

Stejný počet respondentů informace o agresivitě od odborníků nečerpá vůbec nebo čerpá velmi často (9,2 %). Hodnotu 4 u tohoto zdroje označilo 17 % respondentů. Nejčastěji byla volena hodnota 3 (33,8 %) a 2 (30,8 %).

Z médií informace nepřijímá 10,8 %. Hodnotu 2 označilo 18,5 %, hodnotu 3 zvolila většina respondentů (36,9 %). Hodnotu 4 označilo 13,8 % a hodnotu 5 20 % dotazovaných.

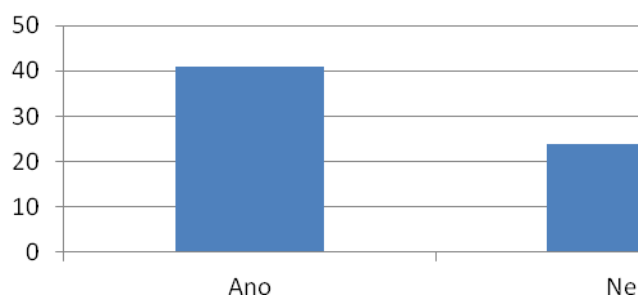
Jako alternativní odpověď uvedly čtyři ženy (6,2 %), že informace o agresivitě získávají z vlastní praxe, projektu Informatorium a konzultacemi s kolegyněmi z jiných mateřských škol.

Z výzkumu vyplývá, že téměř všichni respondenti aspoň občas čerpají informace o agresivitě z dostupné literatury. Je překvapivé, že tento zdroj je využíván častěji než média. Z celkového počtu dotazovaných má 40 % pedagogů potřebu se v této oblasti dále vzdělávat. Stejně množství respondentů informace o agresivitě od odborníků nezískává.

8.1.3 Zkušenost pedagogů se zvýšenou agresivitou u dětí

Tabulka 7: Setkáváte se ve své praxi se zvýšenou agresivitou dětí:

	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Ano	41	63,1
Ne	24	36,9
Součet	Σ 65	Σ 100 %

Graf 10: Zkušenost pedagogů s agresivitou u dětí

Záleží na zkušenosti a interpretaci pedagoga, jakou míru agresivity u dítěte považuje za normální. Z celkové četnosti (65 osob) uvedlo 41 respondentů (63,1 %), že se ve své praxi setkali se zvýšenou agresivitou u předškolních dětí. 24 pedagogů působících v mateřské škole (36,9 %) tuto zkušenost nemělo a tudíž již nepokračovali ve vyplňování dotazníku.

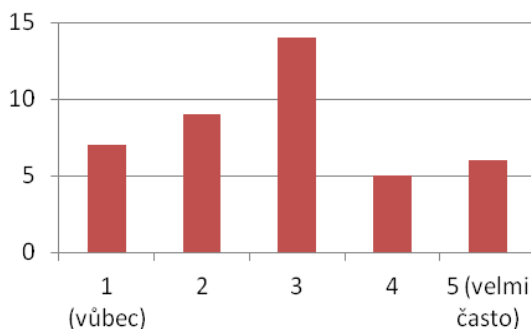
8.2 Otázky zkoumající příčiny zvýšené agresivity u dětí

8.2.1 Souvislost mezi činnostmi a agresivitou

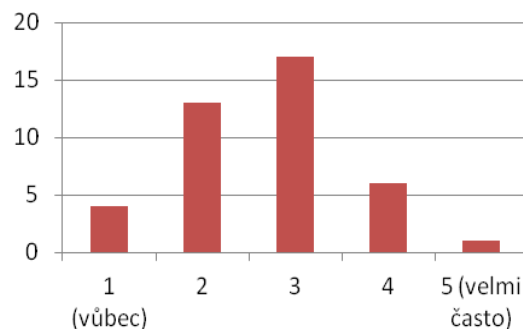
Tabulka 8: Během jakých činností se u dětí nejčastěji projevuje agresivita:

		1 (vůbec)	2	3	4	5 (velmi často)	Součet
Během kolektivních činností	Absolutní četnost	7	9	14	5	6	Σ 41
	Relativní četnost %	17,1	22	34,1	12,2	14,6	Σ 100 %
Během skupinových činností	Absolutní četnost	4	13	17	6	1	Σ 41
	Relativní četnost %	9,8	31,7	41,5	14,6	2,4	Σ 100 %
Během řízené individuální činnosti	Absolutní četnost	19	15	7			Σ 41
	Relativní	46,3	36,6	17,1			Σ 100 %

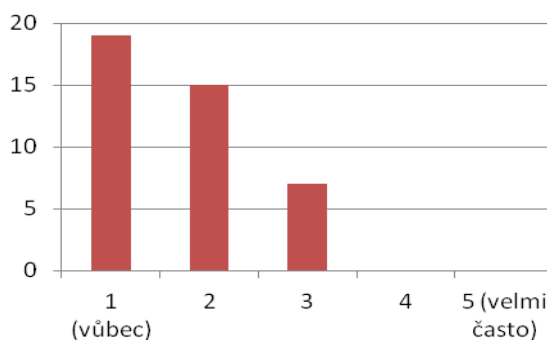
	četnost %						
Během přechodových činností	Absolutní četnost	2	3	16	9	11	Σ 41
	Relativní četnost %	4,9	7,3	39	22	26,8	Σ 100 %

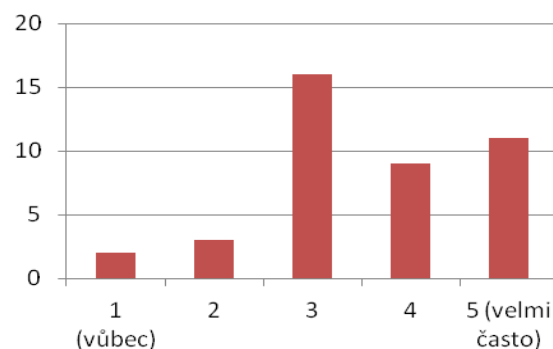
Graf 11: Během kolektivních činností

Graf 12: Během skupinových činností

Graf 13: během řízené individuální činnosti

Graf 14: během přechodových činností

Během kolektivních činností k agresivnímu chování u dětí podle 17,1 % respondentů vůbec nedochází. 22 % dotazovaných této možnosti přiřadilo hodnotu 2. Nejvyšší četnosti 34,1 % dosahuje hodnota 3. K hodnotě 4 se přiklání 12,2 % a k hodnotě 5(velmi často) 14,6 % respondentů.

K tvrzení, že se agresivita velmi často projevuje během skupinových činností, se přiklání pouze 2,4 % dotazovaných. Žádnou souvislost zde nevidí 9,8 % respondentů. Hodnotu 2 označilo 31,7 %. Nejvyšší četnost se vyskytuje u hodnoty střední (41,5 %). Hodnotu 4 označilo 14,6 % pedagogů.

Nejvíce respondentů (46,3 %) z celkové četnosti (41 osob) tvrdí, že během řízené individuální činnosti dětí vůbec nedochází k projevům agresivity. 15 respondentů (36,6 %) označilo hodnotu 2. Střední hodnotu zvolilo 17, 1 % pedagogů.

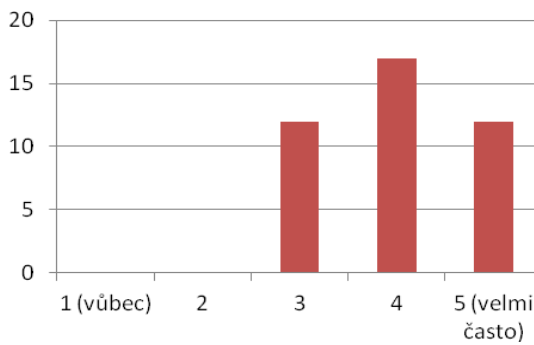
Souvislost mezi přechodovými činnostmi (hygiena, stolování apod.) a agresivními projevy u dětí nevidí pouze 2 respondenti (4,9 %), hodnotu 2 označilo pouze 7,3 dotazovaných. Největší podíl zahrnuje střední hodnota (39 %). Hodnotu 4 označilo 22 %, a nejvyšší hodnotu 26,8 % respondentů.

Dle očekávání se agresivní chování u dětí nejméně projevovalo během individuální řízené činnosti a nejvíce bylo patrné při přechodových činnostech, kdy je pedagogický dohled nad dětmi oslabený.

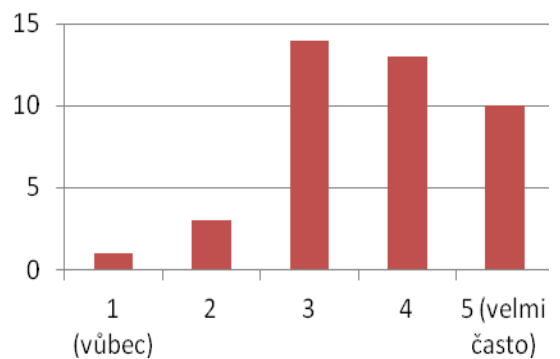
8.2.2 Faktory ovlivňující zvýšenou agresivitu u dětí

Tabulka 9: Do jaké míry podle Vás ovlivňují zvýšenou agresivitu u dětí tyto faktory:

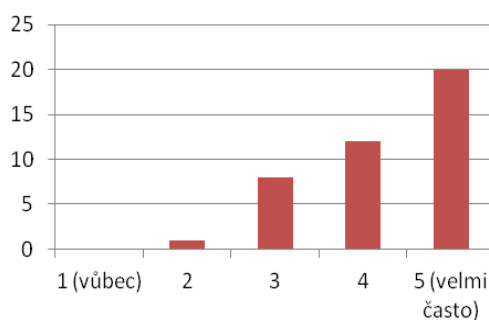
		1 (vůbec)	2	3	4	5 (velmi často)	Součet
Výchova rodičů	Absolutní četnost			12	17	12	Σ 41
	Relativní četnost %			29,3	41,5	29,3	Σ 100 %
Mediální násilí	Absolutní četnost		1	8	12	20	Σ 41
	Relativní četnost %		2,4	19,5	29,3	48,8	Σ 100 %
Organické poškození mozku	Absolutní četnost	1	3	14	13	10	Σ 41
	Relativní četnost %	2,4	7,3	34,1	31,7	24,4	Σ 100 %
Vrstevnické prostředí	Absolutní četnost	2	18	15	6		Σ 41
	Relativní četnost %	4,9	43,9	36,6	14,6		Σ 100 %
Jinak	Absolutní četnost	4					Σ 4
	Relativní četnost %	6,2					Σ 9,8%

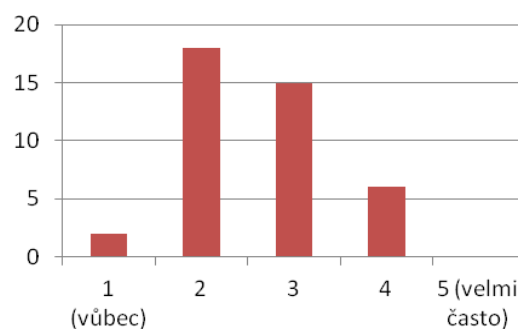
Graf 15: Výchova rodičů

Graf 16: Organické poškození mozku

Graf 17: Mediální násilí

Graf 18: Vrstevnické prostředí

Z celkové četnosti (41 osob) přisuzuje 12 respondentů (29,3 %) vliv rodičovské výchovy na zvýšenou agresivitu u dítěte hodnotu 3 a 5. Nejvíce respondentů (41,5 %) označilo na škále hodnotu 4.

V souvislosti se zvýšenou agresivitou přiřadilo mediálnímu násilí nejvyšší hodnotu na škále 20 pedagogů (48,8 %) z celkového počtu (41 osob). Hodnotu 4 zvolilo 12 osob (29,3 %) a hodnotu 3 označilo 8 respondentů (19,5 %). Pouze jediný dotazovaný (2,4 %) označil na škále hodnotu 2.

Organickému poškození mozku nepřisuzuje žádný vliv na zvýšenou agresivitu u dětí pouze 1 respondent (2,4 %). Hodnotu 2 na škále označili 3 respondenti (7,3 %). Nejvíce respondentů se přiklonilo ke střední hodnotě (34,1 %) a k hodnotě 4 (31,7 %). Nejvyšší vliv organickému poškození mozku přikládá 10 respondentů (24,4 %).

Nejvíce pedagogů (43,9 %) označilo souvislost mezi vrstevnickým prostředím a zvýšenou agresivitou u dítěte hodnotou 2. Početně významná byla i střední hodnota (36,6 %). 6 respondentů (14,6 %) na škále zvolilo hodnotu 4. Pouze 2 respondenti (4,9 %) označili vztah mezi vrstevnickou skupinou a zvýšené agresivity u dětí jako nevýznamný.

Jako alternativní vliv na zvýšenou agresivitu u dětí uvedli 4 respondenti (6,2 %) starší sourozence (zejména více chlapců), špatnou organizaci třídy, nejasná pravidla chování, poměry v rodině (rodiče v rozvodovém řízení, úmrtí jednoho z rodičů, narození druhého dítěte atd.) a souhrnu faktorů.

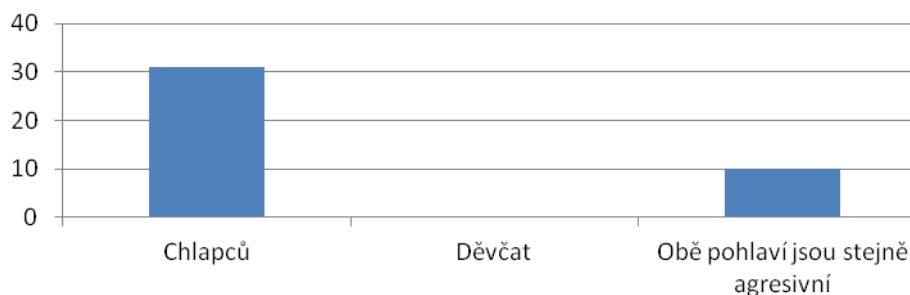
Z výsledků šetření je patrné, že největší význam, jako příčině zvýšené agresivity u dětí, přisuzují respondenti mediálnímu násilí a výchově rodičů. Tuto domněnku potvrzuje i teoretická část práce.

8.3 Otázky zkoumající projevy agresivity u dětí

8.3.1 Genderová souvislost s agresivitou

Tabulka 10: Agresivitu pozorujete více u:

	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Chlapců	31	75,6
Děvčat		
Obě pohlaví jsou stejně agresivní	10	24,4
Součet	Σ 41	Σ 100 %

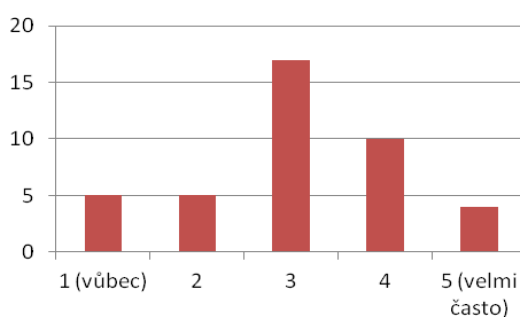
Graf 19: Agresivitu pozorujete více u

Z celkové četnosti (41 osob) pozoruje převážná většina respondentů (75,6 %) agresivitu více u chlapců. 10 pedagogů (24,4 %) považuje agresivní projevy obou pohlaví za rovnocenné. Toto zjištění potvrzuje všeobecně přijímanou domněnku, že chlapci jsou agresivnější než děvčata. Může se však jednat jen o jejich větší aktivitu a živost, která je pedagogem vnímána negativně.

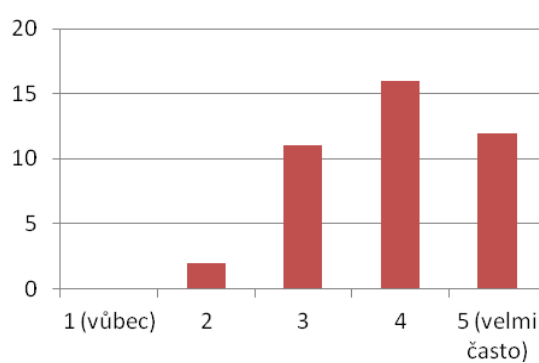
8.3.2 Projevy agresivity u dětí

Tabulka 11: S jakými projevy agresivity se u dětí setkáváte nejčastěji:

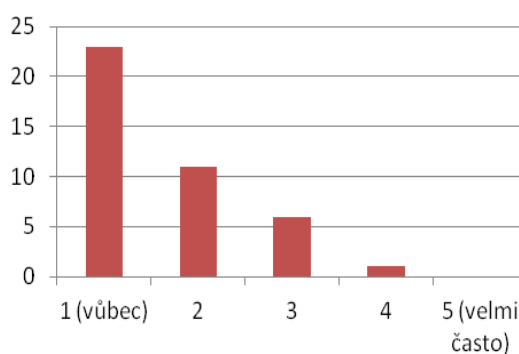
		1 (vůbec)	2	3	4	5 (velmi často)	Součet
Poškození věcí	Absolutní četnost	5	5	17	10	4	Σ 41
	Relativní četnost %	12,2	12,2	41,5	24,4	9,8	Σ 100 %
Ublížení zvířeti	Absolutní četnost	23	11	6	1		Σ 41
	Relativní četnost %	56,1	26,8	14,6	2,4		Σ 100 %
Agresivní chování vůči dětem	Absolutní četnost		2	11	16	12	Σ 41
	Relativní četnost %		4,9	26,8	39	29,3	Σ 100 %
Sebepoškození	Absolutní četnost	32	7	1	1		Σ 41
	Relativní četnost %	78	17,1	2,4	2,4		Σ 100 %
Jinak	Absolutní četnost	1					Σ 1
	Relativní četnost %	2,4					Σ 2,4 %

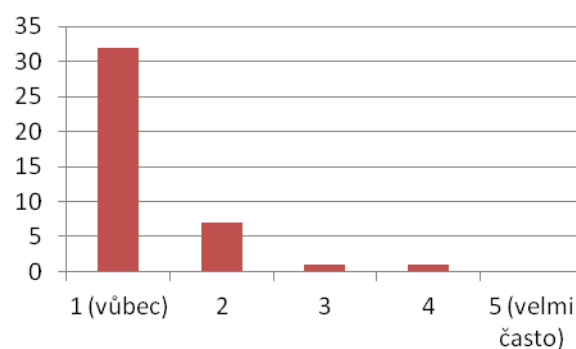
Graf 20: poškození věcí

Graf 21: Agresivní chování vůči dětem

Graf 22: Ublížování zvířeti

Graf 23: Sebepoškozování

S poškozováním věcí dětmi se vůbec nesetkalo 5 učitelek (12,2 %). Stejný počet ne pěti-bodové škále označil hodnotu 2. Střední hodnotu zvolil nejvyšší počet respondentů (41,5 %). Hodnotu 4 vybralo 24,4 % pedagogů. Velmi často se s tímto projevem setkali 4 respondenti (9,8 %).

Jak se dalo očekávat vzhledem k omezenému kontaktu dětí se zvířaty ve školce, s ubližováním zvířeti dětmi se vůbec nesetkalo 23 pedagogů (56,1 %). Hodnotu 2 na škále označilo 11 respondentů (26,8 %), hodnotu 3 zvolilo 6 respondentů (14,6 %) a hodnotu 4 vybral pouze 1 dotazovaný (2,4 %).

Agresivnímu chování dítěte vůči spolužákům přiřadilo na škále nejvíce respondentů (39 %) hodnotu 4. Druhou nejfrekventovanější položkou byla hodnota 5 (29,3 %), a další hodnota střední (26,8 %). Hodnotu 2 označili pouze 2 pedagogové (4,9 %).

Většina pedagogů (78 %) se u předškolních dětí se sebedestruktivními projevy vůbec nesetkala. 7 respondentů (17,1 %) na škále označilo hodnotu 2, a pouze 1 respondent (2,4 %) zvolil hodnotu 3 a 4.

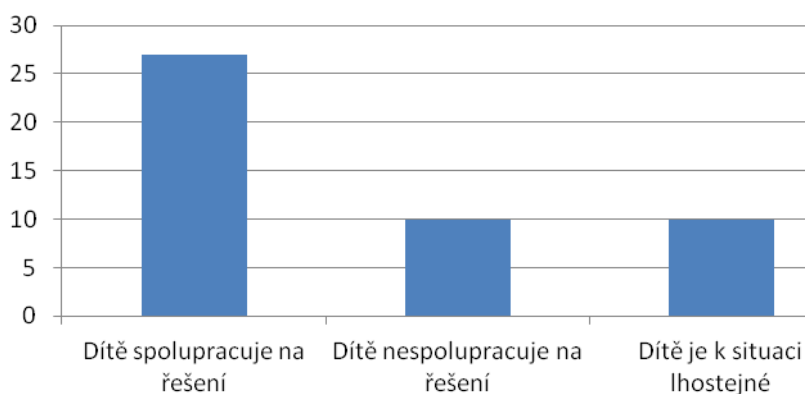
S jinými projevy agresivity se setkal pouze jediný respondent (2,4 %), jednalo se o agresivní chování vůči pedagogovi.

Dle očekávání mají pedagogové minimální zkušenosti s agresivními projevy dětí vůči zvířeti nebo sobě samým. Z výsledků výzkumného šetření vyplývá, že nejčastěji se pedagogové u dětí setkávají s agresivními projevy v podobě ubližování spolužákovi. Toto období je časem, kdy se dítě učí budovat si vztahy, umět se prosadit. Občasné klukovské praxe k němu patří.

8.3.3 Reakce dítěte na řešení agresivity

Tabulka 12: Jaké jsou nejčastější reakce dítěte na řešení agresivity:

	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Dítě spolupracuje na řešení	27	57,4
Dítě nespolupracuje na řešení	10	21,3
Dítě je k situaci lhostejné	10	21,3
Součet	Σ 47	Σ 100 %

Graf 24: Jaké jsou nejčastější reakce dítěte na řešení agresivity

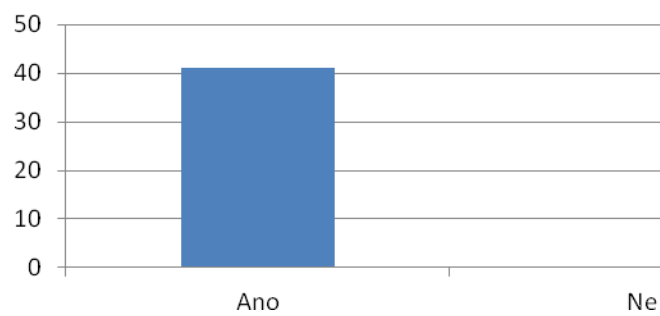
Z celkové četnosti (41 osob) většina respondentů (57,4 %) v dotazníku uvedla, že dítě spolupracuje na řešení agresivity. Stejný počet (21,3 %) uvedlo, že dítě na řešení nespolupracuje nebo je k situaci lhostejné. Tento výsledek se dá považovat za uspokojivý vzhledem k pozitivnímu vývoji řešení agresivity.

8.4 Otázky zkoumající řešení agresivity u dětí

8.4.1 Informování rodičů o agresivitě u dítěte

Tabulka 13: Pokud se u dítěte setkáte s agresivitou, informujete o tom rodiče:

	Absolutní četnost	Relativní četnost %
Ano	41	100
Ne		
Součet	Σ 41	Σ 100 %

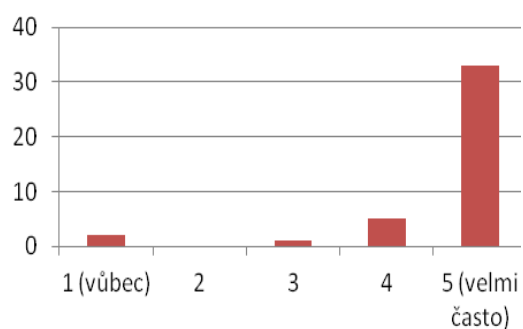
Graf 25: Pokud se u dítěte setkáte s agresivitou, informujete o tom rodiče

Z výzkumu je zřejmé, že všichni respondenti (41 osob) v případě zvýšené agresivity u dítěte informují rodiče. Bez této zprávy by nebylo možné agresivitu řešit. Spolupráce pedagoga s rodiči je nezbytnou podmínkou k úspěšnému řešení dětské agresivity.

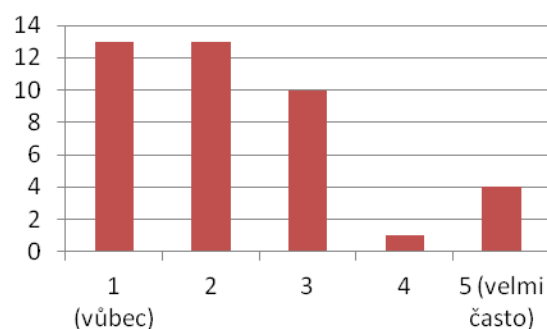
8.4.2 Řešení agresivity

Tabulka 14: Jak s dítětem řešíte případnou agresivitu:

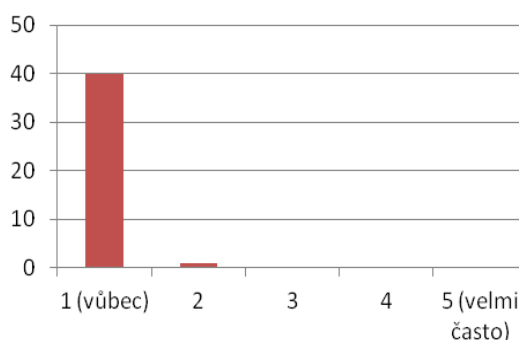
		1 (vůbec)	2	3	4	5 (velmi často)		
Domluvou	Absolutní četnost	2		1	5	33	Σ 41	
	Relativní četnost %	4,9		2,4	12,2	80,5	Σ 100 %	
Fyzickým trestem	Absolutní četnost	40	1				Σ 41	
	Relativní četnost %	97,6	2,4				Σ 100 %	
Izolací od ostatních dětí	Absolutní četnost	13	13	10	1	4	Σ 41	
	Relativní četnost %						Σ 100 %	
Zákazem	Absolutní četnost	14	11	10	4	2	Σ 41	
	Relativní četnost %	34,1	26,8	24,4	9,8	4,9	Σ 100 %	
Jinak	Absolutní četnost	13						Σ 13
	Relativní četnost %	31,7						Σ 31,7 %

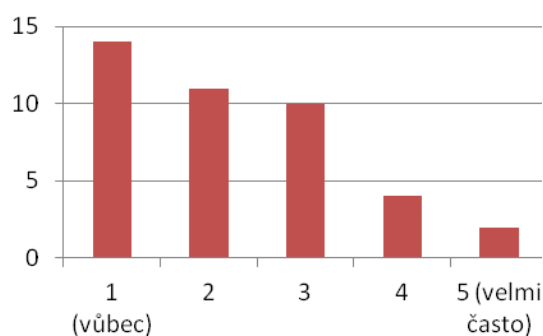
Graf 26: Domluvou

Graf 27: Izolací od ostatních dětí

Graf 28: Fyzickým trestem

Graf 29: Zákazem

Domluvu jako způsob řešení konfliktu velmi často používá 80,5 % respondentů. 12,2 % označilo na škále hodnotu 4 a 2,4% hodnotu střední. 4,9 % dotazovaných domluvu jako prostředek řešení dětské agresivity nepoužívá vůbec.

Podle očekávání většina pedagogů (97,6 %) neuvžívá k řešení agresivity fyzických trestů. Hodnotu 2 na pětibodové škále označilo zbývajících 2,4 % respondentů.

Isolaci od ostatních dětí jako prostředek řešení dětské agresivity vůbec neaplikuje 31,7 % pedagogů, stejný počet respondentů zvolil na škále hodnotu 2. Střední hodnotu vybralo 10 pedagogů (24,4 % pedagogů). Hodnotu 4 označil 1 respondent (2,4 %) a nejvyšší hodnotu zvolili 4 respondenti (9,8 %).

Zákazem agresivitu vůbec neřeší nejvyšší podíl učitelů (34,1 %). O něco méně zvolilo na škále hodnotu 2 (26,8 %) a střední hodnotu (24,4 %). Klesající tendence pokračuje také u hodnoty 4 (9,8 %) až k hodnotě nejvyšší (4,9 %).

Alternativní možnost řešení agresivity u dítěte nabídlo 13 respondentů (31,7 %). Cituji některé: „Vhodnou komunikací a postupným srozumitelným nastavováním pravidel, při vhodném projevu dát najevo náklonost a lásku.“ „Pomocí námětových her, příklady z četby (uměle vytvořené pohádky a příběhy, které napodobují danou situaci).“ „Uvědoměním si důsledků jeho chování.“ „Situaci řešíme společně, vedeme děti k hledání jiného řešení konkrétní situace (dalo by se to vyřešit jinak, poradíte nám děti?)“ „Motivací k jiné činnosti.“ „Řešením modelových situací, nácvikem chování v těchto situacích, rozhovorem v komunitním kruhu o způsobu řešení kritické situace, stanovením pravidel chování, poučením ostatních dětí, jak se mají při násilí chovat.“ „Vysvětlením, příkladem.“ „Děti učíme komunikovat a hledat kompromis, dojít k závěru, že vysvětlit si vzájemné postoje, vžít se

do situace druhého, porozumět si vzájemně a odpustit si je dobré východisko. Klademe důraz na dodržování pravidel, která jsou znázorněna i graficky na dostupném místě.“ „Klidná práce u stolečku.“ „Vhodnou motivací, danými pravidly třídy, na jejichž tvorbě se děti podílí, stylem demokratické výchovy, kde např. využívám diskuze dětského kolektivu v komunitním kruhu (např. dítě slyší od kamarádů, jak se oni cítí, když je někdo bije, potom není třeba dalších slov a vysvětlování. Komunitní kruh je i dobrou prevencí agresivity. Hodně mi v tomto směru dal seminář Pavla a Táni Kopřivových, Respektovat a být respektován.“ „Snažíme se společně přijít na to, co agresivitu vyvolalo, pokud je směřována vůči jinému dítěti následuje omluva.“

Z dotazníkového šetření vyplývá, že téměř všichni respondenti řeší agresivitu dítěte v prostředí mateřské školy domluvou. Jedná se o účinný způsob, jak agresivní chování dítěte eliminovat. Dítě musí znát pravidla chování ve třídě a dodržovat je. Fyzické tresty, izolaci dítěte nebo zákazy považuje za vhodné řešení agresivity minimum respondentů. Významná část dotazovaných (31,7 %) nabízí alternativní řešení této problematiky v podobě např. řešením problémových situací v komunitním kruhu.

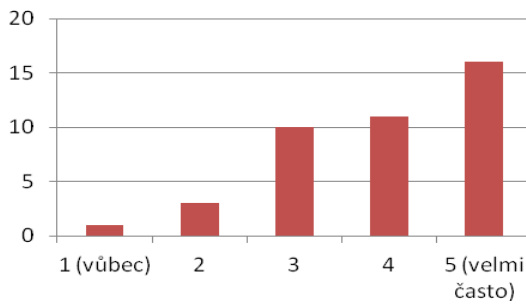
8.4.3 Prevence agresivity u dítěte

Tabulka 15: Jakým způsobem je podle Vás možné dětské agresivitě předcházet:

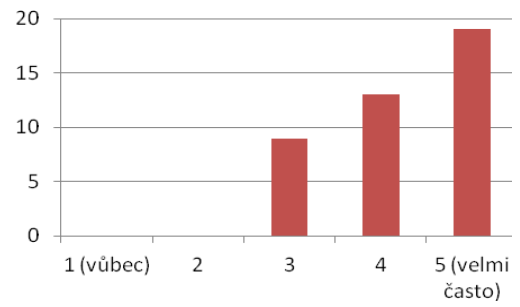
		1 (vůbec)	2	3	4	5 (velmi často)	
Solidarita se slabšími jako základ řízení třídy	Absolutní četnost	1	3	10	11	16	Σ 41
	Relativní četnost %	2,4	7,3	24,4	26,8	39	Σ 100 %
Podpora autority učitele	Absolutní četnost		3	12	13	13	Σ 41
	Relativní četnost %		7,3	29,3	31,7	31,7	Σ 100 %
Posílení demokracie v MŠ	Absolutní četnost	3	5	16	10	7	Σ 41
	Relativní četnost %	7,3	12,2	39	24,4	17,1	Σ 100 %
Ideová výchova	Absolutní četnost	2	2	5	7	25	Σ 41
	Relativní četnost %	4,9	4,9	12,2	17,1	61	Σ 100 %
Spolupráce v rámci skupinových aktivit	Absolutní četnost			9	13	19	Σ 41
	Relativní četnost %			22	31,7	46,3	Σ 100 %
Ochrana dětí před	Absolutní	1		7	13	20	Σ 41

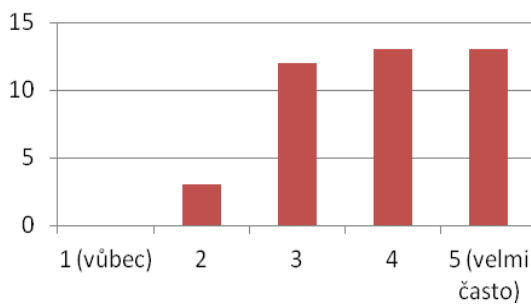
mediálním násilím	četnost						
	Relativní četnost %	2,4		17,1	31,7	48,8	Σ 100 %
Práce s agresory	Absolutní četnost	1	1	7	14	18	Σ 41
	Relativní četnost %	2,4	2,4	17,1	34,1	44	Σ 100 %
Jinak	Absolutní četnost	4					Σ 4
	Relativní četnost %	9,8					Σ 9,8 %

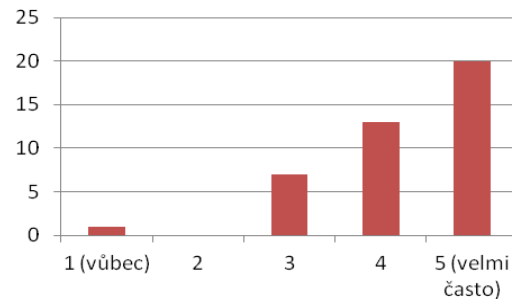
Graf 30: Solidarita se slabými jako základ řízení třídy

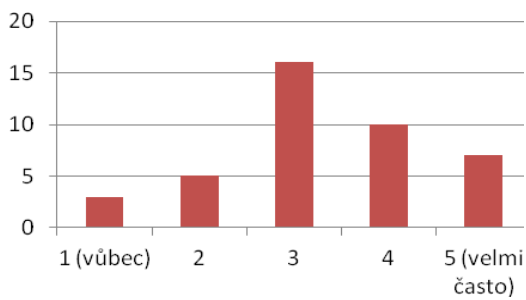
Graf 31: Spolupráce v rámci skupinových aktivit

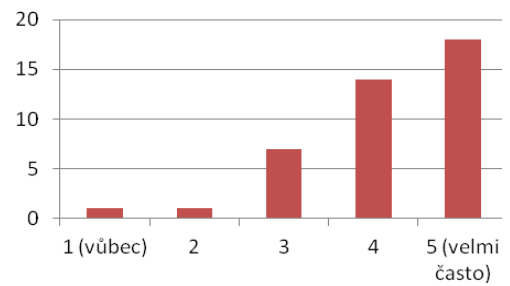
Graf 32: Podpora autority učitele

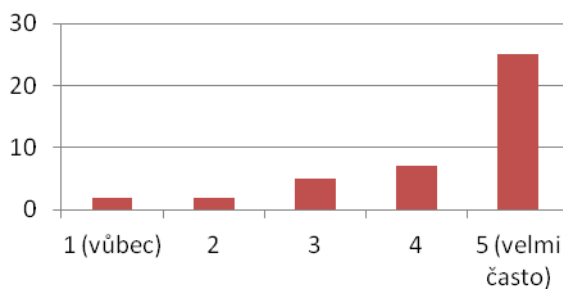
Graf 33: Ochrana dětí před mediálním násilím

Graf 34: posílení demokracie v MŠ

Graf 35: Práce s agresory

Graf 36: Ideová výchova

Z celkového počtu (41 osob) se 39 % respondentů se domnívá, že agresivně lze velmi dobře předcházet pomocí solidarity se slabými, jako základu řízení třídy. Směrem k nižším škálovým hodnotám je patrná klesající tendence zvolených odpovědí. Hodnotu 4 na škále zvolilo 26,8 % osob, hodnotu 3 označilo 24,4 % pedagogů, hodnotu 2 určilo 7,3 % a nejnížší hodnotu pouhých 2,4 % respondentů.

Podpora autority učitele jako preventivní opatření proti agresivně je ve 31,7 % případů hodnocena číslem 5 a 4. Střední hodnotu určilo 29,3 % a hodnotu 2 zvolilo už jen 7,3 % pedagogů.

Posílení demokracie v MŠ jakožto prevence dětské agresivity hodnotí nejvíce respondentů známkou 3 (39 %) a 4 (24,4 %). 17,1 % dotázaných tuto možnost považuje za velmi dobrou. Opačný názor vyjadřují známkou 2 (12,2 %) a známkou 1 (7,3 %) zbývající respondenti.

Ideovou výchovu považuje převážná většina (61 %) pedagogů za velmi dobrý způsob, jak předcházet agresivně. Rapidní pokles zaznamenáváme směrem k nižším škálovým hodnotám. Známkou 4 vybralo 17,1 % pedagogů, střední hodnotu zvolilo 12,2 % dotázaných. První 2 hodnoty jsou shodně vyjádřeny pouze 4,9 % respondentů.

Spolupráci v rámci skupinových aktivit velmi pozitivně hodnotí většina dotázaných (46,3 %). Známkou 4 na bodovací škále zvolilo 31,7 % respondentů. Ke střední hodnotě se přiklonilo 22 % pedagogů.

48,8 % pedagogů považuje ochranu před mediálním násilím jako velmi dobré prevence agresivního chování. 31,7 % dotázaných zvolilo na škále hodnotu 4. Střední hodnotu vybralo 17,1 % respondentů. Nejnížší známku tomuto opatření přiřadilo 2,4 % pedagogů.

Další z možností, jak předcházet agresivně je práce s agresory. Tuto metodu označilo nejvyšší známkou 44 % pedagogů. Hodnotu 4 vybralo 34,1 %. Střední hodnotu zvolilo 17,1 % respondentů. Zbývající položky označili shodně pouze 2,4 % dotázaných.

Alternativní preventivní opatření proti agresivnímu chování doporučili 4 respondenti (9,8 %). Citují: „Všechny způsoby přispívají k předcházení dětské agresivně, velmi důležité je prostředí především rodiny a MŠ, která může více či méně ovlivnit postoje rodičů, využívání volného času dětí, pokud je škola otevřená rodičům a pedagogové si vybudují

vztah založený na důvěře, je míra ovlivnění rodiny velká, samozřejmě, ne vždy se podaří.“
„Myslím, že pokud jsou posíleny vrozené dispozice, nebo nefunguje v rodině, tak se agresivně předcházet nedá.“ „Neodkládejme děti u televizí, tabletů a počítačů, ale čtěme jim a hrajme si s nimi.“ „Výchova rodičů, kteří jsou vzorem.“

Z výsledků výzkumu vyplývá, že za nejvýznamnější faktory ovlivňující vznik agresivního chování většina respondentů považuje ideovou výchovu, spolupráci v rámci skupinových aktivit, ochranu dětí před mediálním násilím a práci s agresory. Všechna tato opatření jsou vhodnou prevencí agresivního chování dítěte.

9 SHRnutí PRAKTICKÉ ČÁSTI PRÁCE

Praktické část bakalářské práce se zabývala problematikou agresivity u dítěte předškolního věku. Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, jak pedagogové vnímají agresivitu u předškolních dětí. Dílčími cíli bylo zjistit informovanost pedagogů o agresivitě, pozorované projevy a příčiny agresivity u předškolních dětí, se kterými se setkávají při své práci v mateřské škole.

9.1 Jaká je míra informovanosti pedagogů v mateřských školách o agresivitě?

Z výsledků výzkumného šetření bylo zjištěno, že 50,8 % pedagogů je o agresivitě informováno dostatečně, 40 % neví. Pouze 9,2 % pedagogů není o agresivitě informováno dostatečně. Nejvíce respondentů získává informace o agresivitě na úrovni hodnoty 3 na pětibodové škále z dostupné literatury (44,6 %), z dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků (33,8 %), od odborníků (33,8 %) a z médií (36,9 %). Pouze 4 % pedagogů získávají informace o agresivitě z jiných zdrojů.

9.2 Jak často se pedagogové setkávají ve své praxi se zvýšenou agresivitou?

Ve své praxi se 63,1 % pedagogů v mateřských školách setkává se zvýšenou agresivitou u dětí. Pouze 36,9 % z nich tuto zkušenost nemá.

9.3 Během jakých činností se u dětí projevuje agresivita nejčastěji?

Agresivita se u dětí nejčastěji projevuje hodnotou 3 na pětibodové škále během kolektivních (34,1 %), skupinových (41,5 %) a přechodových činností (39 %). Při individuální řízené činnosti agresivitu vůbec nepozoruje 46,3 % pedagogů.

9.4 Jaká je souvislost mezi pohlavím dítěte a mírou agresivity?

Na tuto otázku většina respondentů (75,6 %) odpověděla, že agresivitu více pozorují u chlapců. Pouze 24,4 % pedagogů vnímá agresivní projevy obou pohlaví rovnocenně.

9.5 Jaké jsou nejčastější projevy agresivity, se kterými se pedagogové setkávají?

Nejčastěji se pedagogové setkávají a agresivním chováním dítěte ke spolužákům, tuto možnost na pětibodové škále stupněm 4 ohodnotilo 39 % respondentů. Poškození věcí jako projev dětské agresivity označilo 41,5 % pedagogů hodnotou 3. Většina pedagogů se v mateřské škole vůbec neseťkala s ubližováním zvířeti (56,1 %) či sebepoškozením (78

%). Pouze 2,4 % respondentů (agresivní chování vůči pedagogovi) se nejčastěji setkává s jinými agresivními projevy u dětí.

9.6 Jaké faktory z pohledu pedagoga nejvýznamněji ovlivňují zvýšenou agresivitu u dětí?

Výchově rodičů jako faktoru ovlivňujícího zvýšenou agresivitu u dětí přisoudilo 41,5 % respondentů na pětibodové škále hodnotu 4. Mediální násilí získalo nejvyšší škálovou známku od 48,8 % pedagogů. Negativní vliv organickému poškození mozku určilo 34,1 % pedagogů stupněm 3 hodnotící škály. Vrstevnické prostředí většina respondentů (43,9 %) ohodnotila pouze číslem 2 na pětibodové škále. Jiným faktorům (nepříznivé rodinné poměry, sourozenci, špatná organizace třídy s nejasnými pravidly) přisuzuje vliv na zvýšenou agresivitu u dětí jen 6,2 % respondentů.

9.7 Jaké jsou reakce dítěte na řešení agresivity pedagogem?

Nadpoloviční většina respondentů (57,4 %) v dotazníku uvedla, že dítě spolupracuje na řešení agresivity. Stejný počet pedagogů (21,3 %) uvedl, že dítě na řešení nespolupracuje nebo je k situaci lhostejné.

9.8 Do jaké míry pedagogové informují rodiče, pokud se u dítěte setkají s projevy zvýšené agresivity?

Z výzkumného šetření vyplynulo, že všichni pedagogové, pokud se u dítěte setkají s projevy zvýšené agresivity, o tom informují rodiče.

9.9 Jakým způsobem řeší pedagog agresivitu u dítěte?

Většina pedagogů (80,5 %) řeší dětskou agresivitu nejčastěji domluvou. Nejvíce respondentů nepovažuje fyzický trest (40 %), izolaci od ostatních dětí (31,7 %) ani zákazy (34,1 %) za vhodné řešení agresivity. Alternativní řešení dětské agresivity (srozumitelná pravidla, námětové hry, hledání řešení společně s dětmi, motivace k jiné činnosti, nácvik chování v modelových situacích, komunitní kruh) navrhlo 31,7 % pedagogů.

9.10 Jak lze z pohledu pedagoga předcházet agresivitě?

Nejvíce respondentů považuje solidaritu se slabými jako základ řízení třídy (39 %), podporu autority učitele (31,7 %), ideovou výchovu (61 %), spolupráci v rámci skupinových aktivit (46,3 %), ochranu před mediálním násilím (48,8 %) a práci s agresory (44 %) za velmi dobrá preventivní opatření proti agresivnímu chování u dětí. Posílení demokracie v

mateřské škole přiřadilo 39 % respondentů hodnotu 3 na pětibodové škále. Alternativní návrhy na preventivní opatření (najít příčinu agresivního chování, vliv rodiny, agresivně předcházet nelze) uvedlo 9,8 % pedagogů.

ZÁVĚR

V bakalářské práci jsem se zabývala agresivním chováním u předškolního dítěte. V teoretické části jsem vymezila základní pojmy a uvedla typy agrese. Zabývala jsem se faktory, které ovlivňují zvýšenou agresivitu u dětí. Dále jsem věnovala pozornost projevům, příčinám, řešení a prevenci agresivního chování u dětí.

V praktické části jsem zkoumala prostřednictvím kvantitativního výzkumu informovanost pedagogů o agresivitě, projevy dětské agresivity, se kterými se v praxi setkávají a možnosti řešení tohoto nežádoucího způsobu chování. Dotazníkového šetření se zúčastnilo 65 pedagogů působících v mateřských školách jihomoravského kraje. Hlavním cílem výzkumu bylo zjistit, jak pedagogové vnímají agresivitu u předškolních dětí. Z výsledků provedeného výzkumu vyplývá, že pedagogové jsou dostatečně informovaní o agresivitě prostřednictvím odborníků, médií, literatury a dalšího vzdělávání. Nepřekvapilo mě, že většina pedagogů měla zkušenost se zvýšenou agresivitou u předškolního dítěte, protože je to způsob chování, které se děti musí naučit ovládat. Nejčastěji se pedagogové setkávají s agresivním chováním u dětí během skupinových a přechodových činností (hygiena, stolování apod.). Největší vliv na rozvoj agresivního chování u dítěte respondenti přikládají mediálnímu násilí a rodičovské výchově. Očekávala jsem vyšší škálové hodnocení organického poškození mozku jako faktoru zvyšujícího agresivitu u dětí. Nejčastěji se pedagogové u dětí setkávají s agresivními projevy vůči spolužákům nebo s poškozováním věcí. Zajímavé pro mě bylo zjištění, že vyšší míru agresivity nepřisuzovali respondenti pouze chlapcům, jak bývá zvykem, ale část respondentů hodnotila míru agresivního chování u obou pohlaví shodně. Je potěšující, že nadpoloviční většina respondentů odpověděla, že dítě při řešení agresivity s pedagogem spolupracuje. Pedagogové řeší případnou dětskou agresivitu nejčastěji domluvou. Největší procentuální zastoupení v rámci preventivních opatření proti dětské agresivitě měla v dotazníkovém šetření ideová výchova, dále ochrana před mediálním násilím a spolupráce v rámci skupinových aktivit. Pozitivně hodnotím, že všichni respondenti, pokud je dítě zvýšeně agresivní, informují o této skutečnosti rodiče. Komunikace s rodiči je nezbytnou podmínkou úspěšného řešení agresivního chování.

Téma agresivity je pro pedagogy stále aktuální. Při práci s dětmi se s ní setkávají a měli by proto znát její možné příčiny a vědět, jak ji řešit a nejlépe, jak jí předcházet. Pokud se agresivní chování nepodchytí už v dětském věku, může se vyvinout v pozdější projevy ši-

kany nebo kriminální činnost. Tato práce je určena všem, kteří vychovávají děti s láskou a chtějí, aby z nich vyrostli vyrovnaní a šťastní dospělí lidé.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- [1] ANTIER, Edwige, 2004. *Agresivita dětí*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-808-2.
- [2] BACUS, Anne, 2004. *Vaše dítě ve věku od 3 do 6 let*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-862-7.
- [3] BIDDULPH, Steve, 1997. *Proč jsou šťastné děti šťastné*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-411-7.
- [4] DAHLKE, Reudiger, 2005. *Agrese jako šance*. Praha: Ikar. ISBN 80-249-0546-9.
- [5] DOBSON, James, 1995. *Dětský vzdor*. Praha: Návrat domů. ISBN 80-85495-37-6.
- [6] DYTRYCH, Zdeněk a Zdeněk MATĚJČEK, 1997. *Jak a proč nás trápí děti*. Praha: Grada. ISBN 80-7169-587-4.
- [7] ČERMÁK, Ivo, 1998. *Dětská agrese*. Brno: CERM. ISBN 80-7204-098-7.
- [8] ERKERT, Andrea, 2004. *Hry pro usměrňování agresivity*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-938-0.
- [9] FERRERO, Bruno, 2007. *Vychovávej jako Don Bosco*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-294-2.
- [10] JUNGWIRTHOVÁ, Iva, 2009. *Pohodoví rodiče – pohodové děti*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-536-3.
- [11] KLOUDOVÁ, Helena, 2013. *Zvládneme mateřskou školu?* Praha: TeMi CZ. ISBN 978-80-87156-81-0.
- [12] MARTÍNEK, Zdeněk, 2009. *Agresivita a kriminalita školní mládeže*. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-2310-5.
- [13] MATĚJČEK, Zdeněk, 1993. *Po dobrém, nebo po zlém?* Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-85282-78-X.
- [14] MATĚJČEK, Zdeněk, 1994. *Co děti nejvíc potřebují*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-006-5.
- [15] MATĚJČEK, Zdeněk, 1999. *Co, kdy a jak ve výchově dětí*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 80-7178-320-X.

- [16] PORTMANNOVÁ, Rosemarie, 1996. *Jak zacházet s agresivitou*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-094-4.
- [17] ROGGE, Jan – Uwe, 1996. *Děti potřebují hranice*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-088-X.
- [18] ŘÍČAN, Pavel, 1995. *Agresivita a šikana mezi dětmi*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-049-9.
- [19] SEVERE, Sal, 2000. *Co dělat, aby se vaše děti správně chovaly*. Praha: Portál. ISBN 80-7178-368-4.

SEZNAM INTERNETOVÝCH ZDROJŮ

- [1] ŘEZÁČOVÁ, Monika. Předškolní období. www.szymb.cz [online] 2009 [2014-1-5]. Dostupné z: http://www.szymb.cz/admin/upload/sekce_materialy/P%C5%99ed%C5%A1koln%C3%AD_obdob%C3%AD.pdf

SEZNAM POUŽITÝCH SYMBOLŮ A ZKRATEK

Apod. A podobně.

Atd. A tak dále.

Č. Číslo.

Dle Podle.

MŠ Mateřská škola.

Např. Například.

% Procento.

S. Strana.

Σ Suma.

Tj. To je.

Tzv. Takzvaně.

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Kde se nachází MŠ, ve které pracujete:	37
Tabulka 2: Jedná se o MŠ:	38
Tabulka 3: Počet dětí v oddělení je:	38
Tabulka 4: V jaké věkové skupině dětí pracujete:	40
Tabulka 5: Domníváte se, že máte dostatek informací o agresivitě:	41
Tabulka 6: Jakým způsobem získáváte informace o agresivitě:	42
Tabulka 7: Setkáváte se ve své praxi se zvýšenou agresivitou dětí:	44
Tabulka 8: Během jakých činností se u dětí nejčastěji projevuje agresivita:	44
Tabulka 9: Do jaké míry podle Vás ovlivňují zvýšenou agresivitu u dětí tyto faktory:	47
Tabulka 10: Agresivitu pozorujete více u:	49
Tabulka 11: S jakými projevy agresivity se u dětí setkáváte nejčastěji:	50
Tabulka 12: Jaké jsou nejčastější reakce dítěte na řešení agresivity:	52
Tabulka 13: Pokud se u dítěte setkáte s agresivitou, informujete o tom rodiče:	52
Tabulka 14: Jak s dítětem řešíte případnou agresivitu:	54
Tabulka 15: Jakým způsobem je podle Vás možné dětské agresivitě předcházet:	56

SEZNAM GRAFŮ

Graf 1: Kde se nachází MŠ, ve které pracujete.....	38
Graf 2: Jedná se o MŠ.....	38
Graf 3: Počet dětí v oddělení je.....	39
Graf 4: V jaké věkové skupině dětí pracujete.....	40
Graf 5: Domníváte se, že máte dostatek informací o agresivitě.....	41
Graf 6: Z dostupné literatury.....	42
Graf 7: Z dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků.....	42
Graf 8: Od odborníků.....	43
Graf 9: Z médií.....	43
Graf 10: Zkušenost pedagogů s agresivitou u dětí.....	44
Graf 11: Během kolektivních činností.....	45
Graf 12: Během skupinových činností.....	45
Graf 13: během řízené individuální činnosti.....	45
Graf 14: během přechodových činností.....	45
Graf 15: Výchova rodičů.....	47
Graf 16: Organické poškození mozku.....	47
Graf 17: Mediální násilí.....	48
Graf 18: Vrstevnické prostředí.....	48
Graf 19: Agresivitu pozorujete více u.....	49
Graf 20: poškozování věcí.....	50
Graf 21: Agresivní chování vůči dětem.....	50
Graf 22: Ublížování zvířeti.....	51
Graf 23: Sebepoškozování.....	51
Graf 24: Jaké jsou nejčastější reakce dítěte na řešení agresivity.....	52
Graf 25: Pokud se u dítěte setkáte s agresivitou, informujete o tom rodiče.....	53
Graf 26: Domluvou.....	54
Graf 27: Izolací od ostatních dětí.....	54
Graf 28: Fyzickým trestem.....	55
Graf 29: Zákazem.....	55
Graf 30: Solidarita se slabými jako základ řízení třídy.....	58
Graf 31: Spolupráce v rámci skupinových aktivit.....	58

Graf 32: Podpora autority učitele.....	58
Graf 33: Ochrana dětí před mediálním násilím.....	58
Graf 34: posílení demokracie v MŠ.....	58
Graf 35: Práce s agresory	58
Graf 36: Ideová výchova.....	58

SEZNAM PŘÍLOH

PŘÍLOHA PI: DOTAZNÍK

DOTAZNÍK PRO UČITELKY MATEŘSKÝCH ŠKOL

Vážené kolegyně, prosím Vás o vyplnění tohoto dotazníku, který je anonymní a poslouží pouze ke studijním účelům. Získané údaje využiji ke zpracování své bakalářské práce zaměřené na téma Pohled pedagogů na problematiku agresivity dítěte předškolního věku. Označte **jednu** nebo **více odpovědí**, které nejvíce odpovídají Vaší praxi. U některých otázek vyberte míru dané shody s odpovědí pomocí **pětibodové škály**, popřípadě odpovzte vlastními slovy. Zvolte vždy jednu z možností od **1 - vůbec** po **5 – velmi často/velmi dobře**.

Děkuji Vám za Váš čas strávený nad tímto dotazníkem.

Petra Srncová

1. MŠ ve které pracujete, se nachází:

- ve městě
- na vesnici

2. Jedná se o MŠ:

- soukromou
- státní

3. Počet dětí v oddělení je:

- do 15
- 16 - 20
- 21 - 25
- 26 - 30

4. V jaké věkové skupině dětí pracujete?

- 3-4 let
- 4-5 let
- 5-6 let
- 6-7 let
- 3-7 let

5. Domníváte se, že máte dostatek informací o agresivitě?

- ano
- ne
- nevím

6. Jakým způsobem získáváte informace o agresivitě?

z dostupné literatury	1	2	3	4	5
z dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků	1	2	3	4	5
od odborníků	1	2	3	4	5
z médií	1	2	3	4	5
jinak (uved'te jak):					

7. Setkáváte se ve své praxi se zvýšenou agresivitou dětí?

- ano
- ne – Děkuji Vám, již nemusíte pokračovat v plnění dotazníku.

8. Během jakých činností se u dětí nejčastěji projevuje agresivita?

během kolektivních činností	1	2	3	4	5
během skupinových činností	1	2	3	4	5
během řízené individuální činnosti	1	2	3	4	5
během přechodových činností (hygiena, stolování aj.)	1	2	3	4	5

9. Do jaké míry podle Vás ovlivňují zvýšenou agresivitu u dětí tyto faktory?

výchova rodičů	1	2	3	4	5
mediální násilí (např. akční filmy, hraní akčních počítačové hry)	1	2	3	4	5
organické poškození mozku	1	2	3	4	5
vrstevnické prostředí	1	2	3	4	5
jiný faktor (uved'te jaký):					

10. Agresivitu pozorujete více u:

- chlapců
- děvčat
- obě pohlaví jsou stejně agresivní

11. S jakými projevy agresivity se u dětí setkáváte nejčastěji?

poškození věcí	1	2	3	4	5
ubližování zvířeti	1	2	3	4	5
agresivní chování vůči dětem	1	2	3	4	5
sebepoškození	1	2	3	4	5
jiné (uved'te jaké):					

12. Jaké jsou nejčastější reakce dítěte na řešení agresivity?

- dítě spolupracuje na řešení
- dítě nespolupracuje na řešení
- dítě je k situaci lhostejné

13. Pokud se u dítěte setkáte s projevy zvýšené agresivity, informujete o tom rodiče?

- ano
- ne, v žádném případě

14. Jak s dítětem řešíte případnou agresivitu?

domluvou	1	2	3	4	5
fyzickým trestem	1	2	3	4	5
izolací od ostatních dětí	1	2	3	4	5
zákazem (např. oblíbené hračky)	1	2	3	4	5
jinak (uved'te jak):					

15. Jakým způsobem je podle Vás možné dětské agresivitě předcházet?

solidarita se slabými jako základ řízení třídy	1	2	3	4	5
podpora autority učitele	1	2	3	4	5
posílení demokracie v mateřské škole	1	2	3	4	5
ideová výchova (např. úcta ke každé lidské bytosti)	1	2	3	4	5
spolupráce v rámci skupinových aktivit	1	2	3	4	5
ochrana dětí před mediálním násilím	1	2	3	4	5
práce s (potenciálními) agresory	1	2	3	4	5
jinak (uved'te jak):					

Dotazník prosím odešlete na tento mail detskaagresivita@seznam.cz